

Framtidsspaning om hästsektorn

Maj 2008

Innehåll

Inledning.....	3	Scenarier – möjliga och önskvärda.....	24
Bakgrund och syfte.....	4	Så här genomfördes arbetet	24
Definition.....	5	Relationsscenario	
Framtidsstudier	6	– Hästen är människans bästa vän.....	26
Arbetet med Framtidsbyggets modell.....	7	Ekonomiskt scenario	
Värderingar och världsbilder	7	– än slank hon hit och än slank hon dit.....	32
Så här genomfördes arbetet.....	7	Miljöscenario	
Informationsinsamling	8	– en riktigt grön häst.....	39
Så här genomfördes arbetet.....	9	Bilaga 1	46
Trender och makrotrender	12	Bilaga 2.....	47
Så här genomfördes arbetet	12	Referenser	49
Trendanalyser	22		
Så här genomfördes arbetet	22		

Inledning

Det finns många hästar i Sverige i dag: ungefär en tredjedel av alla invånare i Sverige har på något sätt kontakt med hästar och de olika verksamheter som de ger upphov till. Sverige beräknas ha den näst högsta hästtätheten per invånare i hela Europa. Att ha häst har blivit en livsstil för många människor. Hästar och hästaktiviteter efterfrågas i allt högre utsträckning och nya verksamhetsgrenar fortsätter att utvecklas. Hästen har idag stor betydelse i det svenska samhället, både socialt, kulturellt och ekonomiskt. Detta leder i sin tur till förändrade förutsättningar, både för utövarna själva och för det omgivande samhället. Hästsporten har i Sverige länge varit en sport med folkrörelseprägel, till skillnad från många andra länder. Många människor som arbetar med hästar gör det med stor entusiasm och ett brinnande intresse och på senare år har utvecklingen lett till en ökad etablering av hästrelaterad näringsverksamhet.

Inom hästsektorn finns det olika organisationer med skilda ändamål och syften. Samma sak gäller för det omgivande samhället. Men hur påverkar de olika delarna varandra? Vad händer med och i hästsektorn när det sker förändringar i det omgivande samhället och vad händer med och i det omgivande samhället när det sker förändringar i hästsektorn?

Att den svenska hästsektorn genomgår en stark utveckling där många av de traditionella förutsättningarna och sammanhangen kontinuerligt förändras, beror dels på utvecklingen i Sverige, men också på utvecklingen i vår omvärld. Vilka möjliga utvecklingsvägar kan man ana konturerna av och hur vill vi ha det? Det är en stor utmaning för hästsektorn, men också för det omgivande samhället att reflektera över.

Detta arbete har sammanställts av Firma Margareta Ivarsson på uppdrag av Jordbruksverket. Författaren är diplomerad konsult i Visionscentret Framtidsbyggets modell för framtidsstudier. Under våren 2007 presenterade hon en omvärldsanalys ”Hästföretagande - från hobby via livsstil till livskraftigt företagande”, med en regional prägel. Avsikten är att bredda perspektivet i och med detta uppdrag.

Kontaktperson är Margareta Ivarsson, www.margaretaivarsson.se
Elisabeth Falkhaven www.hasthalland.se har medverkat som resursperson.

Datum 2008-02-26

Bakgrund och syfte

Jordbruksverkets vision att stärka den gröna sektorn, ska ge uttryck för ambitionen att arbeta för en positiv och sund utveckling av sektorn. Ett av fokusområdena är tillväxt på landsbygden där hästhållare och hästföretagare är viktiga målgrupper. Det händer mycket i vår omvärld som påverkar den gröna sektorn i allmänhet och hästsektorn i synnerhet. För att Jordbruksverket ska kunna bidra till en god djurhållning och livskraftiga landsbygdsföretag genom bland annat särskilda satsningar på hästverksamhet, krävs kunskap om förändringar i omvärlden som påverkar utvecklingen. Vilka faktorer och händelser spelar störst roll? Vilken utveckling är den mest troliga? I Jordbruksverkets uppdrag ligger att beskriva och analysera orsaker till utvecklingen inom sina olika ansvarsområden. Det handlar bland annat om att:

- identifiera utvecklingsvägar.
- ta fram väl underbyggda kunskapsunderlag.
- analysera och förbättra regelverk.

Eftersom hästsektorn omfattar många olika områden och inriktningar kan det vara svårt för mindre aktörer att få en överblick över framtida utvecklingsvägar. Här kan Jordbruksverket spela en viktig roll.

Team Företagande på landsbygdsavdelningen har därför initierat ett arbete med en studie om möjliga framtider för hästsektorn. Syftet är att öka medvetenheten om olika tänkbara utvecklingsvägar och på det sättet ge olika verksamhetsutövare bättre förutsättningar att förbereda sig för framtiden. Syftet är även att ge politiker och andra beslutsfattare underlag för och möjlighet att fatta beslut för en önskad utveckling inom hästsektorn.

Resultatet kommer att presenteras i form av tre scenarier vid ett seminarium i maj 2008.

Definition

För begreppen hästsektor, hästrelaterad verksamhet och hästnäring finns inga vedertagna definitioner. Orden används ofta som synonyma begrepp och avgränsningarna brukar anpassas till frågor som man vill belysa i varje enskilt fall. I denna rapport definieras hästsektorn på följande sätt:

Hästsektorn innefattar alla aktiviteter, produktion, konsumtion och ansvarsområden som har koppling till häst i samhället.

Att definiera hästsektorn i exakta siffror låter sig inte göras då tillgången till statistik är ytterst begränsad och då ingen myndighet har något tydligt uppdrag att inhämta data kring hästsektorn. Ett annat problem är att intressentgrupperingarna kring hästen är många och diversifierade. Det finns ingen organisation som samlar hela hästsektorn.

Framtidsstudier

Idén med framtidsstudier kommer till stor del från militären. När världen var tydligt indelad i väst mot öst, var det viktigt att kunna förutsäga vad den andra sidan skulle kunna göra som nästa drag. Man utvecklade då olika metoder för att analysera omvärlden – omvärldsanalys. Detta spred sig sedan vidare och ett svenskt exempel är de statliga långtidsanalyserna, som gjordes för att ge statsmakten underlag för makroekonomiska beslut. De var alltså en tidig form av omvärldsanalys.

Framtidsstudier är ett förhållandevis nytt akademiskt ämne i världen. Det finns olika metoder för det framtidsinriktade arbetet och definitionerna och skiljelinjerna är inte klart definierade men har mognat med tiden.

Nationalencyklopedin (www.ne.se) definierar framtidsstudier (framtidsforskning) så här: Systematiska försök att analysera den framtida utvecklingen, oftast på ett par årtiondens sikt. I regel syftar

framtidsstudierna till breda analyser av samhälleliga företeelser.

Vi har idag mer information, både om nuläget i samhället och om trender av olika slag, än tidigare generationer. Detta borde göra det lättare att förutse vad som kan hända. Men vi lever också i en mer komplex värld där den teknologiska utvecklingen går snabbt. En annan aspekt är att många människor i världen har fått det bättre, vilket gör dem mer konsumtionsbenägna och därigenom utövar ett större tryck på miljö och naturresurser.

En studie av framtiden kan naturligtvis aldrig ge några entydiga svar, men med ökad kunskap om möjliga utvecklingstendenser kan vi påverka framtiden. Genom att spåra trenderna som kommer att forma vårt samhälle, kan man se morgondagens möjligheter och faror. Då kan man agera i förväg, i stället för att reagera på något som redan hänt.

Arbetet med Framtidsbyggets modell

En modell är ett redskap, ett systematiskt sätt att arbeta på, för att komma fram till ny kunskap. I detta avsnitt beskrivs den arbetsmodell som använts, hur arbetet lagts upp och hur författaren gått tillväga för att skapa scenarierna.

Visionscentret Framtidsbygget (www.framtidsbygget.se) har arbetat fram en modell baserad på framtidsstudier, som kombinerats av traditioner både från Frankrike och USA. Framtidsbyggets modell lägger stor vikt vid värderingar, vilket lämpar sig väl då hästverksamhet av många anses vara värderingsdriven. Värderingar hos människor påverkar också sannolikheten för att ett möjligt scenario ska inträffa. Om det är önskvärt att ett scenario eller delar av ett scenario ska förverkligas, råder det bättre förutsättningar för detta om medlemmarna i systemet står på en någorlunda gemensam värdegrund.

Värderingar och världsbilder

Förenklat uttryckt kan man säga att värderingar är en uppfattning om huruvida en handling eller ett beteende är mer önskvärd än dess motsats. Värderingar gör klart för oss vilket värde vi ger en händelse – om vi tycker det är rätt eller fel, bra eller dåligt, attraktivt eller oattraktivt. Varje person har en uppsättning värderingar som tillsammans bildar ett värderingssystem. Värderingar är ganska stabila, men samtidigt föränderliga genom åren.

Våra värderingar är en motiverande faktor och ligger till grund för vårt beslutsfattande. Värderingar uttrycks i beteenden och konkreta handlingar. En viss händelse kan få olika betydelse och leda till olika beteenden och handlingar i olika kulturer och hos olika människor. Summan av individens värderingar är ens världsbild. En världsbild kan enklast beskrivas som en människas sätt att se på världen: ett syn- och tankesätt och dess konsekvenser. På samhällsnivå brukar man kalla världsbilder för paradig. Det är ett uttryck som ursprungligen kommer från vetenskapens värld

Vi behöver förstå hur våra och andras värderingar påverkar de framtider vi skapar. Vi behöver också förstå att värderingar skiftar med tid, teknik och sociala innovationer.

Så här genomfördes arbetet

Av ovanstående framgår att vårt förhållningssätt till hästar och hästhållning påverkas av våra värderingar. Jag sökte därför fakta för att se om det skett och sker värderingsförändringar i svenskars förhållande till hästar. Så är det. Stallet är en social arena som blir allt populärare att vistas i. Det har också kommit ny forskning, bland annat ett par uppsatser och avhandlingar under 2007, som undersökt stallmiljön och vilka ideal, normer och värderingar de människor som vistas där har att förhålla sig till.

Figur 1. Framtidsbyggets modell.

1.	Värderingar och världsbilder
2.	Informationsinsamling
3.	Trender och makrotrender
4.	Trendanalyser
5.	Scenarier – möjliga och önskvärda

Om man generaliserar, kan man uttrycka det såhär: ifrån att ha varit ett arbetsredskap – och värderats som ett sådant – har hästen från det icke-motoriserade jordbrukets och kavalleriets tid gått till att vara mer av en vän, en hälsobringare, någon man har en relation med och någon som skapar engagemang och till och med passion, hos den som umgås med den. Från fysiskt/praktiskt till psykiskt/emotionellt fokus alltså. I detta sammanhang kan man även se en förskjutning från manligt till kvinnligt utövande av hästaktiviteter. Det har skett en förskjutning mot mera omvårdande inslag även inom delar av hästsektorn som fortsatt huvudsakligen utövas av män.

En av slutsatserna i Lena Forsbergs (2007) licentiatavhandling är att ”stallflickor skiljer sig från andra flickor, de betraktar sig själva som ”obrydda”. Med det menar de att de står emot traditionella förväntningar på hur flickor ska uppträda och vara och de uppfattar sig själva som ledare i meningen handlingskraftiga och kompetenta.”

Jag satte då upp följande hypoteser:

1. Att hålla på med häst är nära förknippat med människans livsstil.
2. Om man ber hästfolk svara på frågor om sina grundläggande värderingar, borde man kunna se ett mönster framträda i svaren.

Nästa steg blev att genomföra en liten enkätundersökning (bilaga 1). Jag bad närmare 40 personer, bland andra deltagarna vid workshopen på Åstad gård (bilaga 2) att svara på denna. Naturligtvis är underlaget för litet för att man ska kunna dra vetenskapliga slutsatser, men man kan ändå se några intressanta tendenser. Folk som håller på med häst verkar:

- föredra att göra saker istället för att bara vara
- anse att människan i grunden är god
- vilja bestämma själv, inte ha en stark ledare som bestämmer
- tro att en ökad medvetenhet hos människan kommer att lösa många problem, inte att tekniken kommer att lösa dem
- tro att kärlek ger ett bättre liv, inte pengar
- tro att människan lyder under naturen, är inte dess herre

Den första punkten kan t.ex. i sin ena ytterlighet leda till att hästfolk far iväg och gör saker utan att stanna upp tillräckligt länge för att kunna reflektera. I sin

andra ytterlighet kan det innebära att hästfolk ser till att få något gjort. Att man verkar tro att kärlek betyder mer än pengar för ett bra liv, skulle i sin ena ytterlighet kunna betyda att det då skapas en omvårdande miljö kring hästfolk, medan den andra ytterligheten skulle kunna leda till att hästfolk skapar ekonomiska problem för sig själva. Reflektioner av denna typ, finns med inför nästa steg i modellen. För att kunna dra säkra slutsatser, behövs forskning på detta område. Det finns idag ingen sådan att tillgå, varför jag rekommenderar att någon tar sig an detta.

Informationsinsamling

Informationsinsamlingen innebär, precis som namnet anger, att samla in en stor mängd information. I dagens samhälle är inte tillgången på information något större problem, utan utmaningen ligger snarare i att strukturera och värdera informationen. Informationsinsamlingen grundar sig på böcker, digitala källor, pappersbaserade media, etermedia, människor och händelser. Det är betydelsefullt att perioden för en informationsinsamling är tillräckligt lång. Enligt Framtidsbyggets modell ska den vara minst tre må-

nader. Annars är risken stor att det endast är ögonblicksbilder man får och att det är kortsiktiga ”modenycker” och inte samhällstrender man i ett senare skede kommer att identifiera. I det optimala fallet pågår en ständig informationsinsamling. Man arbetar med informationsinsamling för att kunna:

- förstå vad som händer idag och inse vilken betydelse detta skeende har för framtiden ("tyda tidens tecken")
- se på tillvaron från många perspektiv
- lägga ihop många olika bilder av verkligheten och försöka se mönster eller system
- lära sig tänka i nya banor

Utan styrning är det lätt att drunkna i all information. För att undvika detta och för att i nästa skede kunna identifiera trender, gör man därför ett val av bevakningsområden. Ansatsen ska vara bred och utgå från ett samhällsorienterande perspektiv.

Så här genomfördes arbetet

Förutom ovanstående beskrivning av informationsinsamlingens genomförande, har jag genomfört workshops, deltagit vid konferenser, seminarier samt ett antal hästaktiviteter och aktiviteter för hästföretagare. Följaktligen har informationsinsamlingen innefattat

många olika källor och ämnesområden med och utan hästinriktning. Jag vill även här passa på att tacka alla som ställt sin tid till förfogande så att jag kunnat lyssna på deras expertis: verksamhetsutövare från olika delar av hästsektorn och representanter för organisationer och myndigheter som bedömts ha särskilda kunskaper inom de berörda områdena. Jag har även genomfört studieresor i norra, mellersta och södra Sverige då verksamhetsutövare från och representanter för olika delar av hästsektorn, myndigheter, forskare, utbildningsanordnare, tränare, utövare, veterinärer, uppfödare, hästföretagare, politiker, tävlingsarrangörer med flera besökts.

Valet av rubriker är ett resultat av en prioriteringsprocess. Först väljer man ut det man själv uppfattar som viktigt, sedan lägger man till områden som olika experter tycker är viktiga och därefter det som är aktuellt i media. Därefter prioriteras de områden där man ser de mest betydelsefulla trenderna för ändamålet.

Kvalitetskriterier utformade för informationskällor brukar innehålla faktorer som pålitlighet, tillgänglighet och tillförlitlighet. Det är även min utgångspunkt. Men det finns olika perspektiv på

Rubrikerna för informationsinsamlingen har varit:

utbildning	samhällsutveckling i tätort/ landsbygd	teknik
politik	befolkning & familj	turism
hälsa	arbete & företagande	transporter
EU	miljö & energi	boende
ekonomi	myndigheter & organisationer	värderingar
genetik		

informationskvalitet och i ett sammanhang som detta, blir det svårt att definiera information som något absolut. Därför tillkommer även några lite mer subjektiva faktorer. Under informationsinsamlingen har jag bl.a. ställt mig följande frågor för att fastställa informationens kvalitet:

- vilken källa, t.ex. pappersmedia, radio, TV, Internet

- är informationen relevant
- vad har upphovsmannen för bakgrund
- vilken sakkunskap besitter upphovsmannen
- har personen utbildning inom området
- jobbar personen inom branschen, sedan hur länge
- är det en expert
- refererar vederbörande till andra experter
- vilken befogenhet och vilket ansvar har källan
- ingår källan som en del i en större helhet
- brukar denna källa producera tillförlitlig information
- hur precis är informationen, innehåller den några synliga fel
- är informationen gammal eller ny
- när och var presenterades informationen första gången
- hur lättillgänglig är informationen
- vilka är referenserna
- är källan beroende av någon annan källa
- vilken är primärkällan
- finns det statistik som bekräftar
- är informationen lätt att förstå, eller finns det risk för missförstånd
- mål, syfte
- kommer informationen direkt från ursprungskällan eller är bearbetad
- företräder man ett visst företag
- är det reklam
- om det förekommer både reklam och information, är skillnaderna mellan dessa tydliga
- är man sponsrad, av vem/vilka
- vem har producerat - kvinna eller man
- är det en ungdom eller äldre
- är perspektivet lokalt eller globalt, i-land eller u-land
- rör det arbete eller fritid
- företräder man en speciell organisation
- är organisationen ny eller etablerad
- företräder man någon annan intressegruppering
- vad har författaren för politisk färg
- riktar man sig till en speciell grupp
- är det en minoritet - eller majoritet - i samhället som tycker som författaren
- vad vill man åstadkomma med informationen
- kan det finnas dolda motiv
- är det en provokation
- har man någon politisk målsättning
- vilken världsbild och kunskapssyn ger man uttryck för
- vilka underliggande värderingar och attityder påverkar
- är det endast personliga åsikter eller fördomar

- är man företrädare för innovativa idéer
- ogillar man förändring
- försök att sätta dig in i upphovsmannens tankgångar

När det gäller Internetsökningar, har jag både använt mig av en sökagent och sökordslöst letande under ett länkarkiv som jag själv skapat. Se referenslistan för exakta länkar. Agenten har levererat resultat varje dag på följande sökord: teknik + häst, turism + häst, boende + häst, myndighet + häst, organisation + häst, företagande + häst, arbete + häst, miljö + häst, energi + häst, utbildning + häst, hälsa + häst, samhällsutveckling + häst, befolkning + häst, genetik + häst, transport + häst, familj + häst, ekonomi + häst, EU + häst, värderingar + häst samt politik + häst. Dessutom sökning på ord som t.ex. häst, ponny, rida, ridsport, ridskola, travsport och ridning.

Diskussionerna och genomförda workshops med tidigare nämnda verksamhetsutövare och representanter, har utgått ifrån följande övergripande frågeställningar:

- Vad händer och vad ser du för utvecklingsmöjligheter inom ditt specialområde?
- Upplever du att det finns gemensamma nämnare hos folk som håller på med häst? Särskilda drivkrafter ”typiska för hästfolk”?
- Vilka händelser, nationella eller internationella tror du kan komma att påverka framtiden för hästsektorn i Sverige.

Trender och makrotrender

Här är det sortering och komprimering av materialet – identifikation och beskrivning av trender och makrotrender - som gäller. Vad är då en trend? Enklast kan man förklara det som ett nytt beteendemönster som gradvis växer fram under en viss tidsperiod. Det är något som händer socialt, ekonomiskt eller politiskt. En trend börjar med en tanke, idé eller ett beteende som accepteras av fler och fler människor. När man ser att en viss fråga, ett visst område eller en viss vinkling hela tiden dyker upp i olika sammanhang och i olika medier, kan man börja ana konturerna av en trend. Om informationsinsamling handlar om att söka inom angivna områden, handlar trendbevakning om ett sökordslöst sökande. Det är jakten på det oväntade och okända. För att kunna identifiera och kartlägga trender på ett seriöst sätt krävs det att man bedriver en omfattande informationsinsamling under långa sammanhängande tidsperioder. Ibland kan det gälla att specialgranska ett eller flera specifika ämnesområden, som i detta arbete. Men trend-sökning kan också ske på ett mer allmänt plan, med avsikten att ge en generell bild av vartåt vindarna blåser. Det handlar då mer om att identifiera mönster. Enligt Framtidsbyggets modell definieras trender, modenycker och makrotrender på följande vis:

Exempel på en modenyck är att ha hund som en accessoar, en trend är enligt denna modell till exempel utvecklingen av miljövänliga bilar och en makrotrend är förskjutningen från jordbrukssamhälle till industrisamhälle.

Så här genomfördes arbetet

Denna del av arbetet är inte helt enkel att beskriva eftersom det handlar om unika associationer som uppstår hos den person som utför arbetet: trendsignaler som möter personens kunskap och kompetens. Till komplikationerna hör att det ofta är händelser i helt andra branscher än den man jobbar med som utlöser den första trendsignalen. I detta läge, då man fortfarande bara kan ana en trend, är det en pedagogiskt svår uppgift att kommunicera trenden och dess eventuella betydelse för omgivningen. Att identifiera trender är idag ett vedertaget arbetssätt för att skaffa sig försprång, för att kunna vara proaktiv istället för aktiv eller i sämsta fall reaktiv. För att ta ett konkret exempel: före kylskåpens tid fanns det en grupp människor som sålde is. Om de inte var medvetna om de rådande trenderna blev de utan jobb och pengar och blev tvungna att börja leta efter nya jobb, när kylskåpen kom ut på marknaden (reaktiva). Om de var medvetna kunde de börja söka alternativ försörjning redan innan de blev av med jobbet (aktiva). Var de riktigt listiga startade de själva produktionen av kylskåp (proaktiva).

Här nedan följer ett antal trender, både sådana som identifierats av experter och sådana som jag tycker mig kunna identifiera och som dessutom kan komma att ha påverkan på framtidens hästsektor. Man kan följaktligen iaktta ett större antal pågående trender i vår omvärld än vad som redovisas här. Varje trend presenteras helt osorterat, med en kort förklaring.

Modenyck	Trend	Makrotrend
kortsiktig, inne	långsiktig, uthållig	längre än en medellivslängd
påverkar speciella grupper, ofta lokalt	påverkar många olika samhällsgrupper	påverkar först utvecklade länder
växer snabbt genom genom innefolket	växer långsamt	presenterar en ny världsbild
yttlig förändring	djuplodande	komplex

GLOBALISERING: En gränsöverskridande förändringsprocess på ekonomisk, politisk och kulturell nivå, som medför att världens stater blir mer ömsesidigt beroende av varandra. Det handlar om flödet av varor, tjänster, människor, kapital och idéer.

INDIVIDUALISERING: Denna trend kan enklast beskrivas med orden på mina egna villkor. Om vi förr gärna ville vara en del i ett kollektiv, vill vi idag vara speciella, sticka ut, synas och höras. Individerna i centrum.

VÄRLDSEKONOMISK LIBERALISERING: Västvärldens ekonomiska dominans minskar och allt fler länder inför en friare ekonomisk politik. Kina är ett tydligt exempel. Ett annat uttryck för trenden är maktförskjutningen från regeringar och centralbanker till marknadens aktörer.

ÖKAD INTERNATIONELL MIGRATION: Fler människor flyttar mellan länder, antingen för att de är tvungna – på grund av t.ex. krig, konflikter, fattigdom, arbetslöshet eller vattenbrist – eller för att de vill ha ett annat jobb, studera, uppleva nya miljöer, utvecklas som människa etc.

STRUKTUROMVANDLING: En global arbetsdelning, som egentligen är en del av trenden globalisering, men som är så viktig att den ändå beskrivs här. Arbetet delas upp efter någon form av filosofi t.ex. funktionellt eller geografiskt. Man flyttar arbetet till det ställe i världen där det utförs bäst och billigast.

TEKNIKUTVECKLING: Med denna trend menas utvecklingen där de tekniska lösningarna på problem och arbete blir fler och mer avancerade. Det gäller alltifrån datorisering till nanoteknik, rymdfärder och en generell minskning av andelen fysiskt arbete.

FÖRÄNDRING AV DEMOGRAFIN: Länder som varit industrialiserade länge, får en ökande andel pensionärer, vilket leder till ökade kostnader för samhället. De flesta länder i västvärlden är nu med stor fart på väg mot en pensionärsboom. Pensionärerna är dessutom vitalare idag än någonsin tidigare.

MINSKNING AV DEN BIOLOGISKA MÅNGFALDEN: Antalet arter inom många ekosystem (naturtyper) minskar, liksom den genetiska variationen inom arterna.

GLOBAL UPPVÄRMNING: Ökning av medeltemperaturen beroende på ökad mängd växthusgaser i atmosfären. Detta får i sin tur konsekvenser som förskjutningar av växtzoner och förändringar i sammansättningarna av växt- och djurarter inom växtzonerna, samt även ett mer nyckfullt väder.

ÖKAD ANDEL UTLANDSFÖDDA: Sedan början av 1900-talet har andelen utlandsfödda i Sverige ökat stadigt. Idag är fler än var åttonde person född utomlands.

SOCIALA NÄTVERK: Den uppkopplade världen innehållande sk. communities blir allt viktigare ur perspektivet social tillhörighet. Syns du inte, finns du inte. En undertrend till makrotrenden, teknikutvecklingen. De sociala nätverken har även stor betydelse, IRL, in real life, det är en stabil trend.

KONSUMENTMAKT: Konsumenterna får allt större makt. Exempel är efterfrågan på miljövänliga, ekologiska och rättvisa produkter, men även kopplingen till den virtuella världen är viktig. Har du kollat vilka omdömen ditt företag eller organisation har fått på de elektroniska gula sidorna?

WOM= WORD OF MOUTH MARKETING: När vi bombarderas med marknadsbudskap i alla möjliga och omöjliga situationer, blir det allt viktigare vem som rekommenderar vad och vem. De flesta konsumenter lyssnar mer på andra konsumenter än på vad tidningarna skriver. Ett exempel på denna marknadsföring är att allt fler deltagare i sociala media får betalt av företag för att skriva om deras produkter.

ONLINESAMHÄLLET: Allt fler förväntas vara tillgängliga dygnet runt. 24-timmarsmyndigheter, ständigt uppkopplade människor, det är inte OK att svara på mail en vecka efter man fått det, surfa på trådlöst Internet överallt, mobilen ständigt på, inget behov av telefonsvarare. Det stressar många, men ses som självklart av andra, särskilt de yngre.

30 ÅR UNG: Ungdomstiden sträcks ut över allt längre tid. Allt fler unga hamnar i ”omynlighetsberoenden” av olika slag som att vara 30 och fortfarande bo hemma hos föräldrarna.

UNGA DEN NYA UNDERKLASSEN: Allt fler unga lever på låga inkomster och allt fler unga blir beroende av stöd från samhället för att de inte får jobb efter genomgången gymnasieskola. Dessutom ökar psykiska problem hos unga.

GRÄNSEN MELLAN ARBETE OCH FRITID BLIR OTYDLIGARE: Egenföretagare i tjänstesektorn är ett typexempel. Konsulten som ligger på bryggan på sommarstället och ”latar sig” med jobb...? Chefen i näringslivet som förväntar sig att medarbetare, med reglerad arbetstid, på måndag morgon när de kommer till jobbet ska ha läst mailet med frågan han skickade på söndagen kl. 17.53 och dessutom ha ett bra förslag på lösning av problemet på studs. Den kvinnliga landsbygdsföretagaren som passar familjens barn samtidigt som hon sköter gårdsbutiken.

FÖRÄNDRADE FAMILJEN: Vi är idag allt äldre när (om) vi gifter oss och skaffar barn och vi skaffar färre barn än förut. Kärnfamiljen är snarare undantag än regel. Familjer tar sig diversifierade uttryck: mamma-mamma-barn, pappa-plastmamma-barn, pappa-barn, ensamstående barn, farfar-farmor-barnbarn, föräldrar som fransäger sig föräldrarollen och hyr in ställföreträdare osv.

KONJUNKTURFÖRÄNDRINGAR: Konjunkturen har historiskt förändrat sig upp och ner enligt ett cyklist förlopp, som till viss del gått att påverka från statligt håll. Så är det inte riktigt längre. Med en alltmer globaliserad aktiemarknad handlar det nu i än högre grad om flockbeteende och psykologi hos ”marknadens aktörer”

KLIMATSMART OCH EKOLOGISKT: Vem vill inte vara klimatsmart efter Katrina, Tsunamin och Al Gore? Det har blivit inne på riktigt att vara miljömedveten. Nu är det inte längre bara sk. extrema element på vänsterkanten som vill vara det, utan det blir alltmer politiskt korrekt i alla läger att sälja SUV:en och köpa ekologiska bananer.

MINSKAD PERSONLIG INTEGRITET: 9/11 satte sina spår även på vår integritet. Vi ser fler övervakningskameror än någonsin och fler ”storebror ser dig”-exempel. Det har blivit OK. Men det är också OK att begränsa sin egen identitet och högljutt berätta intima personliga erfarenheter i mobilen på T-banan, eller anställningsintervju och löneförhandling på caféet.

UPPLEVELSESAMHÄLLET: Upplevelserna får allt större betydelse för oss, både hur vi bor, har det till vardags, vad vi gör på semestern osv. Vi ser även en växande upplevelseindustri, där bland annat musik, design och mode ingår.

STATUSSTRESS: Har grannen ny bil så ska jag också ha. Är Lisa snygg, ska jag också va´. Bland unga gäller det att synas och att ha. Bland äldre gäller det att ha och att synas. Vi bryr oss inte om att vi får mer pengar eller har mer grejor. Bara vi har mer än vad de andra har, eller kan säga att vi har upplevt mer än vad de andra har.

NÄTDEJTING: Fler och fler använder Internet till att hitta en partner. Det är nu socialt accepterat och mycket uppskattat. Matchningen görs noggrant av de seriösa aktörerna på marknaden. Det finns förstås även oseriösa aktörer och personer som utnyttjar andras naivitet för egen tillfredsställelse.

ÅKSJUKA MATVAROR: På våra matbord finns det matvaror från hela världen. Vi vill kunna köpa frukter och grönsaker av olika slag oavsett vilken årstid det är och vi importerar även när det är högsäsong för svenska produkter. Denna konsumtion kräver stora landarealer i andra delar av världen, för att inte tala om energin som krävs för att transportera hit alla varor. (Röster börjar även höras för att motverka denna trend.)

SLOW: Fler folk får nog. Fler folk väljer idag medvetet hur de ska använda sin tid. SLOW-rörelsen håller fortfarande på att ta form, men en växande minoritet väljer långsamhet framför snabbhet. Att vara SLOW innebär inte att vara långsam, utan att man behärskar sin egen livsrytm.

DOWNSHIFTING: Det talas allt mer om att växla ned, att downshifta. Pengar byts mot tid och bättre livskvalitet. Fler vill ha ett jobb som passar det liv de vill leva, i stället för att försöka anpassa privatlivet till arbetslivet. Mindre tid och ork för att tjäna pengar och istället få mer tid och ork till andra saker som ökar välbefinnandet.

KVARTALSEKONOMI: Allt kortare perspektiv för ekonomiska beslut och strategier. Inom näringslivet tar det sig uttryck som att ett företags värde på aktiemarknaden kan stiga tillfälligt när man avskedar personal, trots att det ofta visar sig att samma företag behöver anställa igen inom en ganska snar framtid. När det gäller privatekonomi märks trenden i form av lån till konsumtion och mindre sparande. Ett förhållandevis nytt uttryck är att ta ett sms-lån för att kunna handla något man vill ha på studs.

LIVSLÅNGT LÄRANDE: Samhället ställer allt högre krav på den enskilde individens utbildning och anpassningsförmåga. Att lära in, lära av och lära om. Men häri ligger inte bara krav, utan även möjligheter för den enskilde. Livslångt lärande medverkar till att människor kan vara delaktiga i samhällsprocessen på nya sätt.

DELTAGARSAMHÄLLET: Handlar om att vi är individer som vill vara med och skapa. Det tar sig uttryck i alltifrån att rösta i melodifestivalen, skriva slutet på TV-program och delta i dokusåpor till att via bloggar och mailinglistor påverka medier och politiska beslut och till att införa en klimatsmart livsstil för att vara med och rädda världen.

HÄLSOTRENDEN: Kunskap, makt, aktivt vardagsliv, goda relationer och känsla av sammanhang = hälsa. Detta leder till motsatttenden ohälsa: osammanhängande liv, trassliga relationer och passivitet.

FETMAEPEDEMIN: De senaste tjugo åren har dubbelt så många svenskar blivit feta. Inom en snar framtid är en miljon svenskar feta. Om vi även räknar med alla överviktiga, är varannan svensk man överviktig eller fet och en tredjedel av kvinnorna. Fetmaepedimin grasserar i hela världen, även i de fattiga länderna. Idag dör fler människor av övernäring än av svält. Även andra välevnadssjukdomar som hjärt-/kärlsjukdomar och diabetes ökar.

MEDELKLASSFOKUSERAD POLITIK: Förr profilerade de politiska partierna sig mot olika målgrupper. Idag blir partiernas politik alltmer lik varandras. De flesta partier siktar in sig på medelklassen. De gamla ideologierna ifrågasätts internt inom partierna.

ÖKAD EFTERFRÅGAN PÅ TJÄNSTER: En ganska stabil trend alltsedan vi lämnade industrisamhällets produktionsparadigm.

ÖKAD LÖNESPRIDNING: Även här i Sverige, där vi länge hävdade rättvis- och lika lönciprincipen, börjar vi se en förskjutning mot ökad lönespridning. Det ska gå att göra lönekarriär också inom offentlig sektor, kräver tjänstemännen, liksom deras fackförbund. Skillnaden mellan högsta och lägsta lön ska öka. Idag anses spannet för litet även på andra håll i samhället.

ÖKAT INFLYTANDE FÖR HÖGKVALIFICERAD ARBETSKRAFT LEDER TILL MINDRE HIERARKISKA FÖRETAG: I Sverige är vi vana vid demokrati och vi vill att chefen lyssnar på oss. Idag får högkvalificerad arbetskraft allt större inflytande, inte minst genom att de yngre medarbetarna tar det ett steg längre – lyssnar inte chefen säger de upp sig.

NÄTVERKSTÄNKANDE: Alltifrån sociala nätverk via kommunal samverkan till nätverksbolag och terrornätverk. Inte organiserat som den traditionella svenska föreningsmodellen, men väl så starkt ändå.

ENTREPRENÖRSKAP: Fler nya, livskraftiga företag behövs för att skapa ett dynamiskt näringsliv, när anställningarna flyttar utomlands. Därför satsas det på att få folk att starta eget, som aldrig förr i Sverige. Fler skolor erbjuder inriktningar mot entreprenörskap och mer fokus på forskning inom området.

VALFRIHETSREVOLUTIONEN: Äldreomsorgen, skolan, sjukvården, elleverantören, mobiltelefonin, bredbandet och pensionen i valbara aktiefonder. Det enda som inte är valfritt är valfriheten.

ÖKAD ANDLIGHET: När svenskarna går ur svenska kyrkan och resten av västvärlden kommit på att shopping inte gör oss lyckligare startar sökandet efter meningen med livet. Allt fler hittar den i form av österländsk andlighet där gudarna inte är enväldiga och så modifieras den för att passa in i väst. Den ökade andligheten kan även ses i en svensk nykyrklighet.

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY, CSR: Betyder att göra samhällsnytta. Företaget förtjänar sitt förtroendekapital genom uppriktighet och transparens. Man ser till att produkter, tjänster och åsikter är socialt relevanta och har miljö- och rättvisefokus. Det räcker inte att skänka pengar till Rädda Barnen istället för att ge julklappar till personal och kunder.

REGIONALISERING: Allt tydligare fokus på regionerna inom EU, med tillhörande ekonomiska incitament för regional utveckling. Ett annat uttryck för trenden är den sk. Ansvarsutredningen med maktperspektivet och ett tredje är den medvetna profileringen av alltifrån Öresundsregionen till Tornedalsregionen.

ÖKAD KOMMUNIKATION PÅ ALLA NIVÅER: Myndigheterna ”kommunicerar ut” diverse meddelanden och kommunikationsplaner och dito strategier florerar en masse. På arbetsplatserna har allt fler börjat inse vikten av den icke-verbala kommunikationen och tjänsten medieträning säljs som aldrig förr. Även kanalerna för kommunikationen ökar: e-post, telefon, tidningar, TV, podradio, busshållplatser, produktplaceringar i filmer osv.

PIGG OCH PENSIONÄR: Nu går ”40-talisterna” i pension. De som haft allt: välfärd, jobb, pengar, pension och hälsa. De är fler och piggare än tidigare pensionärsgenerationer och fortsätter att ställa krav på allt som kommer i dess väg: boende, tjänster, resor, hälso- och sjukvård, livsstil med mera. De är en välbeställd kundgrupp med goda ekonomiska förutsättningar.

BEKVÄMLIGHETSTRENDEN: Innehåller allt från ökad försäljning av snabbmat till bekvämare boende på vandrarhemmen. Livet ska vara enkelt, snabbt, bekvämt och gött.

SATSNINGAR PÅ LANDSBYGDEN: Hela Sverige ska leva heter det ju, och nu kommer även tydliga satsningar, inte minst från EU, på ekonomiska medel för landsbygdsutveckling. Exempel är det nya landsbygdsprogrammet där bl.a. åtgärderna inom LEADER har hög prioritet, liksom andra satsningar som kanaliseras via olika myndigheter och kan komma landsbygden och landsbyggsföretag till nytta.

ÖKANDE FÖRETAGSSAMVERKAN: Tidigare trodde man att fler företag av samma sort inom ett område bara ledde till ökad konkurrens. Nu vet man att det också leder till ökad attraktionskraft. Inte minst inom turistnäringen. Företag samverkar inte bara när det gäller marknadsföring, utan även kring kompetensutveckling, erfarenhetsutbyte, administration, lokaler, utrustning och produktutveckling.

AKTÖRSPERSPEKTIVET: Detta är en ganska stabil trend i Sverige. Vi utgår från oss själva och vad vi gör eller vill göra, inte ifrån vad presumtiva kunder eller brukare vill ha.

SERVICE MANAGEMENT: Kunderna i västvärlden blir mer kräsna och allt fler företag utvecklar olika relationsstrategier med sina kunder. Det handlar om att betrakta sitt företag ur ett processperspektiv (att skapa värde för kunden), inte ett perspektiv inriktat på funktion (att sälja något till kunden). Omsatt i praktiken innebär det utvecklandet av kompletta helhetserbjudanden.

ÖKAD TURISM: Den förväntade internationella tillväxten inom turismen är stark. Det pågår en omfördelning av hushållens användning av tid och ekonomiska resurser till förmån för resandet och en aktiv fritid. Informationen har en växande betydelse; allt fler resenärer vill ha mer fakta, inte bara om resmålet utan om dess natur, kultur, traditioner, historia och nutida liv.

LYXTRENDEN: Fler personer i västvärlden blir allt rikare och detta märks som ökad efterfrågan på lyx och ökad shopping i olika varianter: heminredning, semesterar, bilar, accessoarer, kläder osv.

VARUMÄRKESHYSTERI: Personligt varumärke, kommuner skall ha ett eget varumärke, ja till och med på landsnivå ser man uttryck för varumärkesprocesser...

ÖKAD MEDIEPÅVERKAN: Mediernas betydelse för våra värderingar stärks. Här betyder olika medier olika mycket för olika kulturer och subkulturer, men att medierna har en stark påverkan är helt klart.

HÄSTDIVERSIFIERING: Antalet hästraser ökar, liksom olika sätt att använda hästen på och till.

SÄKERHET: Denna trend är särskilt stark i Sverige, där vi är noga med hjälmanvändning, säker hästhantering och har säkerhetsansvariga inom olika hästorganisationer. Dessutom är säkerhetstrenden inom vissa hästsportgrenar i fokus både hos utövare och hos arrangörer.

HÄSTKOMMUNER: Allt fler kommuner i Sverige utropar sig till hästkommuner ofta utan att göra någon förändring i hanteringen av frågor relaterade till hästsektorn än just att utropa sig till hästkommuner.

LIVSSTILSBOENDE: Många flyttar ut till hästgårdar på landet, hästen har blivit en livsstil. Priset på hästgårdar ökar, inackorderingsställen runt storstäderna ökar i antal och allt fler företag erbjuder så kallat livsstilsboende där hästnära boende är en viktig ingrediens. Hästbyar är en annan trend i vardande, även hästekobyar byggs numera.

DISNEYIFIERING: Hästarna (och även andra husdjur) tillförs mänskliga egenskaper och känslor av sina skötare i allt högre grad och betraktas närmast som människor på vissa håll. Exempel: man tror hästen fryser i stallet, bara för att man själv tycker det är kallt.

ÖKAT POLITISKT INTRESSE: Ett exempel är hästen i politiken, ett heldagsseminarium 2006. Även ett större arbetsmarknadspolitiskt intresse för hästsektorn, bland annat från fackligt håll, för att förbättra arbetsvillkoren för de anställda inom en sektor som på många håll fortfarande använder svart arbetskraft.

HÄST+TERAPI: En variant är det ökande intresset för ridterapi, dvs. hästen som terapeutiskt verktyg för att hela människor. En annan ökande trend är terapi för hästen, dvs. olika terapier för att hela hästar, såsom hästmassage, stresspunkter, akupressur, stretching och homeopati.

MER UTBILDNING: Alla verkar vara rörande eniga om att trots att Sverige formligen svämmar över av utbildningar för hästintresserade, saknas hästkunskap på många håll. Både inom hästsektorn och i det omgivande samhället.

KONFLIKTPLANERING: Hästarna i Sverige påverkar sin omgivning. Alla hästar ska ha ett stall och en hage. Deras ägare ska ha någonstans att rida eller köra, ett ridhus eller skogsvägar, men hästen i den fysiska samhällsplaneringen lyser överlag med sin frånvaro. Behovet verkar ha överrumplat politiker, chefstjänstemän och handläggare på t.ex. kommuner och regionala organ, som berörs av frågorna i sitt dagliga arbete. Ridning ingår ytterst sällan i kommunernas analys av idrotts- och fritidsområden, trots att de som sysslar med hästverksamhet som fritidssysselsättning och rekreation kanske är de som är mest

beroende av allemansrätten. Kommunerna glömmar ofta hästen när de planerar bostadsområden, vilket skapar konflikter mellan hästägare och boende.

FLER REGLER: Det finns i dagsläget ingen myndighet som har bred kompetens när det gäller hästfrågor i ett vidare perspektiv. Den som driver ridskola, turridding eller liknande har tidigare behövt tillstånd för sin verksamhet. Nu har tillståndskravet utökats till att även gälla annan hästverksamhet såsom försäljning, uppfödning, förvaring och hästhållning (fler än 4 hästar) Det finns många myndigheter som ska kontrollera företagen och det finns inte någon naturlig samordning mellan de olika kontrollinstanserna.

SAMVERKAN: Det bildas hästnätverk, det samverkas mellan olika hästföretagaraktörer och det skapas nya kreativa tankar och lösningar kring samverkan runt de anläggningar som finns. Man funderar på hur man kan utveckla nya verksamheter runt befintliga anläggningar eller koppla verksamheter till varandra. Samverkan gäller också marknadsföring av varandra när man har arrangemang. Det diskuteras någon form av ersättningsystem för dem som upplåter sin mark för ridning och man skapar paket för turister i samverkan med andra näringsidkare. Utomlands satsas det på samverkan inom ”the horse industry”.

GRUPPERING: Hästmänniskor i Sverige är uppdelade i självvalda grupperingar, där hästens ras eller användningsområde utgör skiljelinjen. Exempel på detta är att kontaktytorna inte är särskilt stora mellan ridsport och travsport, mellan dressyryttare och islandshestuppfödare, eller mellan dem som kör skoghästar och dem som rider westernridning. Med den ökande diversifieringen inom hästsektorn har det blivit ännu fler intressegrupperingar.

HÄSTTURISM: Intresset för ridning blir bredare och allt fler som tidigare ridit tar upp intresset igen senare i livet. Ridresetrenden är på uppåtgående. Demografiskt ökar de ridintresserade i åldersgruppen 15–24 och 35–44 och speciellt i familjer med mer än ett barn. Från flera länder förväntar man sig de närmaste åren en tillväxt inom gruppen unga välutbildade som vill ha en kortsemester med ridning i någon form. I flera länder syns en koppling mellan ridning och den starka tillväxten inom aktiviteter som t.ex. vandring, cykling och fiske.

FLER HÄSTFÖRETAGARE: Eller i alla fall fler som vill kalla sig hästföretagare. Å ena sidan vill de betraktas som näringsidkare, men å andra sidan är de inte beredda att riktigt satsa på detta. Långt ifrån alla upprättar budget och affärsplaner och många arbetar ideellt och tar hjälp av släkt och vänner för att ”ha råd” med sin affärsverksamhet. Samtidigt finns det många ytterst seriösa hästföretagare inom olika områden som verkat i många år och driver en framgångsrik och vinstgivande verksamhet

FODERDIVERSIFIERING: Det säljs alltmer hästfoder och kosttillskott i alla dess former. Exempel: speciellt ponnyfoder, foder för heta hästar, fångfoder, rehabfoder etc.

ÖKAT MEDIEINTRESSE FÖR HÄSTSEKTORN: Inte nödvändigtvis för sporten, utan även för alla ”kändisar” som har häst eller kommer i kontakt med häst i någon form. Exempel: kändishoppningen i Globen i vintras och hästar i alla möjliga marknadsföringskampanjer.

TEKNIKUTVECKLING I AVELN: Denna trend gäller allt från kloning av hästar och embryotransfer till databashantering av avelsregister.

MER HÄSTFORSKNING: Ökade anslag till veterinärmedicinsk och annan vedertagen forskning inom området, samt till hästforskning ur samhälls- och humanistiskt perspektiv, vilket knappt inte funnits i Sverige tidigare.

VETERINÄRBESÖKEN: Med hästar blir fler, liksom behandlingsformerna. Djurägare lägger mer pengar på veterinärkostnader för sina djur.

EU FÅR ALLT STÖRRE PÅVERKAN: På svensk hästsektor inom olika områden: avel, möjligheter till nya bidragsformer för hästföretagare och hästar på landsbygden, transporter av hästar, etc.

HORSE AID & HORSE WELFARE: Är en ökande internationell hästtrend, som innebär större fokus på djurskyddet. I Sverige märks det i form av fler anmälningar till disciplinnämnder och djurskyddsmyndigheter.

HÄSTFETMAN ÖKAR: Precis som hos människorna ökar fetman även hos hästarna som därför behöver sättas på bantningskurer.

ÖKANDE ANVÄNDNING AV HÄSTEN SOM NATURVÅRDARE: Både som betes- och arbetsdjur.

Trendanalyser

Trendanalys innebär analys och tolkning av de beskrivna trenderna.

Följande faktorer tycks kunna utläsas hos de flesta trender:

1. trendens riktning - mot tillväxt eller avtagande
2. styrkan - hur fort tillväxten eller avtagandet sker
3. hur balanserad trenden är - stadig eller vikande
4. trendens livslängd - lång eller kortvarig

Man kan analysera en trend genom att ställa följande frågor:

1. vilka är de underliggande orsakerna till att denna trend skapades
2. är det troligt att dessa förutsättningar kommer att finnas i framtiden
3. vilka nya upptäckter (teknologier) skulle kunna förändra trenden
4. går trenden mot någon sorts mättnadspunkt eller gräns
5. inverkar denna trend på någon annan trend, vilken eller vilka

6. vem eller vad gynnas av denna trend (företag, regeringar, organisationer etc.)
7. har trenden möjliga negativa följder eller sido-effekter
8. är det troligt att avsiktliga ansträngningar görs för att stoppa trenden
9. hur lätt skulle trenden kunna stoppas
10. är trenden mer eller mindre drivande, jämfört med andra trender

Så här genomfördes arbetet

I nästa skede ökar man komplexitetsgraden. Ett flertal modeller är använda, här väljer jag att beskriva två av dem: korspåverkansanalys och framtidshjulet.

Korspåverkansanalys

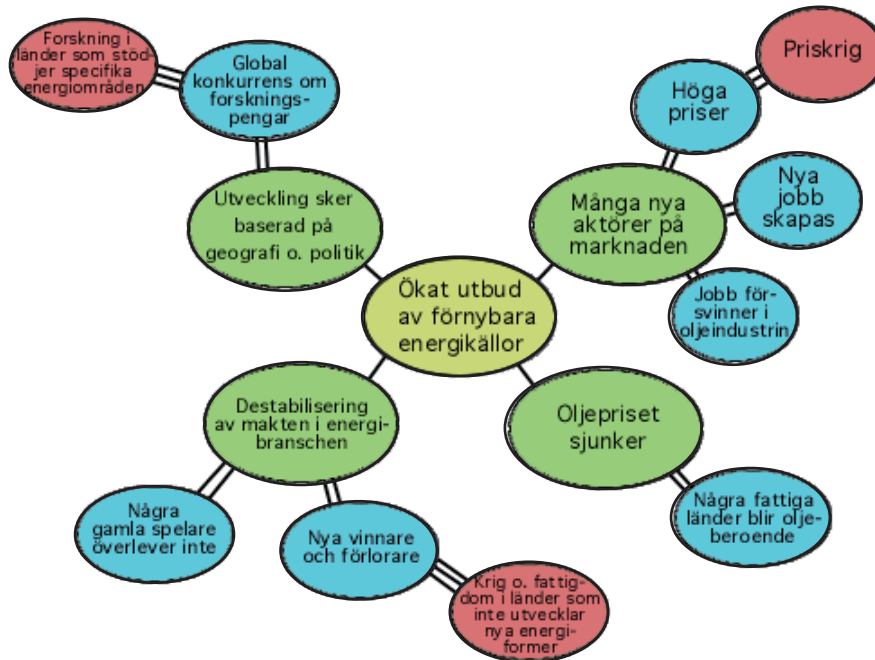
Det som står i tabellen nedan är bara exempel på hur det skulle kunna utvecklas. Det finns andra möjliga utvecklingsvägar också. Genom att kombinera två trender från olika håll erhålls två nya möjliga utvecklingsvägar. Detta kan i sin tur upprepas och generera ny information.

Figur. 2. Korspåverkansanalys

Hur påverkar denna trend denna trend	Upplevelsesamhället	Pigg och pensionär	Statusstress
Upplevelsesamhället	X	Fler pensionärer väljer att ta del av upplevelseutbudet. Kö till researrangörerna	För att vara "inne" måste du fira jul i Thailand.
Pigg och pensionär	Pigga pensionärer vågar mer, vill ha fallskärmshopp i 80-års present	x	Pensionärer med fullbokade almanackor
Statusstress	Människorna får ångest av behöva känna att de måste uppleva så mycket för att hänga med i statusjakten	Pensionärerna gör av med sina besparingar	x

Framtidshjulet

Framtidshjulet hjälper oss att förstå orsaken till och effekten av trender, och händelser och visar på samband och påverkans effekter mellan dessa på ett påtagligt sätt. Hjulet visar möjliga konsekvenser av en ursprunglig företeelse, men även på konsekvenserna av konsekvenserna i flera led. På så sätt kan man urskilja både positiva och negativa konsekvenser, samt möjligheter och hinder ur en enda händelse. Framtidshjulet förutsäger inte framtiden, men vidgar perspektiven.

Exempel på ett framtidshjul baserat på trenden att utbudet av förnyelsebara energikällor ökar (Visionscentret Framtidsbygget)

Scenarier - möjliga och önskvärda

Nationalencyklopedin definierar scenario så här: Inom framtidsforskningen en systematisk beskrivning av en möjlig framtidssituation och av en tänkbar utveckling från dagens tillstånd fram till den beskrivna situationen. Scenarier försöker vanligen i förenklad form ge en bild av helheten och sambanden mellan olika samhällssektorer, ofta med bidrag från många kunskapsområden.

Scenarier är berättelser om integrerade, kvantitativa och kvalitativa data som bygger flera möjliga framtider utifrån samma variabler. Scenarier

- visar framtiden från flera olika perspektiv
- gör komplexa ämnen enklare att förstå
- ger en verklighetskänsla för hur framtiden kan bli
- integrerar information från olika källor
- ordnar splittrad information och kunskap så att den integreras i levande bilder
- hanterar även viktiga förändringar som sker utanför det egna arbetsområdet
- anger tidpunkter för beslut som kan ändra riktningen
- fokuserar ofta på möjligheter istället för problem.

När man känner till aktuella trender och tendenser inom viktiga områden har man också skaffat sig förutsättningar för att kunna tänka sig olika framtidsmöjligheter och hotbilder. Om man utgår ifrån ett helhetsperspektiv på förändringsmöjligheterna kan man bättre bedöma effekterna av både åtgärder och brist på åtgärder.

När man skriver scenarier är det vanligt att man visar på olika utvecklingsvägar som baseras på väl utvecklade trender. Speciella händelser i samhället kan vara utlösande faktorer för en ändrad samhällsinriktning och detta använder man sig av när man skriver scenarier. Dessa händelser brukar man kalla för triggers. För att man ska kunna jämföra utvecklingsvägar i de olika scenarierna väljer man ut ett antal variabler som visat sig viktiga utifrån rubrikerna för informationsinsamlingen och låter dem återkomma i olika skepnader i alla scenarierna.

Så här genomfördes arbetet

Följande variabler har tagits fram i samråd med uppdragsgivaren och har använts i alla scenarier:

utbildning	samverkan
myndigheter	politik
hästanvändning	fritid
hästhållning	organisering
avel	forskning
sport	

Flera andra variabler återfinns i scenarierna såsom t.ex. boende & livsstil, teknik, företagande, IT, veterinärmedicin & djurhälsa, upplevelser & turism samt hästen för människan (människohälsa).

De tre scenarierna har fått inriktningarna:

1. relationer
2. ekonomi
3. miljö

Anledningen är att det är tre områden där man kan se tydliga och starka drivkrafter. De två sistnämnda scenarierna har starka drivkrafter på samhällsnivå och det första har stark drivkraft hos hästfolk. Särskilt stark är människa-häst-relationen, vilket återkommande beskrivits i intervjuer, workshops och litteratur.

För att skapa struktur i scenarioskrivningen har följande tabell använts:

variabler	ekonomi	miljö	relationer
utbildning			
samverkan			
myndigheter			
politik			
hästanvändning			
fritid			
hästhållning			
organisering			
avel			
forskning			
sport			
teknik			
boende & livsstil			
företagande			
IT			
veterinärmedicin & djurhälsa			
upplevelser & turism			
hästen för människan (människohälsa)			

I denna tabell har sedan olika möjliga händelser och skeenden förts in. Detta har därefter omsatts i löpande text som blivit till de tre scenarierna.

Scenarier

Här följer tre framtidsscenarier. Försök att tänka dig in i hur det skulle vara att leva i vart och ett av dem. Skulle du trivas? Vad skulle du syssla med? Jämför scenarierna med varandra och jämför dem med dina drömmar om framtiden. Finns ditt önskescenario med? Om inte, vad vill du ha i stället? Vad behöver ske för att ditt önskescenario ska bli verkligt?

1. Relationsscenario: Hästen är människans bästa vän

Året är 2017 och doktoranden i hästsektorshistoria, Hilbert Hilbertsson, tänker högt.

Sammanfattning

- Hästnätet – ny organisation för hästfolk
- Communication skills, horsemanship och www.horsewiki.org
- Regionala hästkompetenscentra
- Skatteverket och Länsstyrelserna bäst i myndighetsklassen
- Processarenor för offentliga samtal och diskussioner
- Samverkan på tvärs istället för stuprör
- Ridskolor och ridterapi
- Familjefokus med hästen som nav
- Hästkritiska grupper
- Hästföretagande från personlig livsstil till personligt varumärke

Hästnätet – ny organisation för hästfolk

Äntligen känner sig alla verksamhetsutövare inom hästsektorn företrädda i samtalen med makt och myndigheter. Allt började med en stilla undran från Peter Ytterby till Jordbruksministern, där han frågade var alla hästar/hästhållare var organiserade egentligen. Detta gick inte att svara på kom ministern fram till. Anledningen var väldigt enkel: ingen visste, för att ingen hade i uppdrag att veta. En hel del hästar var förstås organiserade via travet, galoppen, ridsporten och avelsförbunden, men det var långtifrån de 300 000 hästar som beräknades finnas i Sverige. Jordbruksministern insåg då att detta var en viktig fråga att få svar på. Tänk om man satt och förde diskussioner med organisationer som sade sig företräda hästfolket, men att det var en missuppfattning!

Denna undersökning av verkligheten ledde till att man även upptäckte ett missnöje inom hästsektorn. De gamla vedertagna organisationerna levde kanske inte upp till hästfolkets förväntningar. Peter Ytterby kom då med förslaget att varje hästorganisation skulle göra ett *medlemsformulerat önskeläge* och så konkret som möjligt beskriva hur man ville ha det t.ex. *min organisation företräder mig på ett aktivt sätt i de frågor som är viktiga för mig* (avel, marknadsföring, osv.) och sedan skapar man dess motpol: *min organisation företräder mig inte på ett aktivt sätt i*

frågor som är viktiga för mig. När förändringens vindar börjat blåsa insåg de flesta att det var just det som behövdes. När hästorganisationerna gjort medlemsformulerade önskelägen, gjordes ett drastiskt drag: de gamla organisationerna skrotades och helt nya byggdes upp utifrån de medlemsformulerade önskelägena och hur 2000-talets hästsektor ser ut. En motsvarighet till Svenska kennelklubben bildades och initierade en ökad samverkan. Den nya organisationen fick namnet Hästnätet. Naturligtvis blev det ett stort rabalder i början och processen var ingalunda smärtfri. Det krävdes att det var någon utanför hästsektorn som kom med förslaget och orkade stå kvar i snålblåsten. Genom att starta på nytt släppte man in andra former av hästkunskap, med olika hästanvändningsområden och raser som kunde korsbefrukta varandras kunskaper. Hästsektorn lärde sig på detta sätt att samverka och att vara mycket tydlig i kontakterna med kommunerna och andra myndigheter i stället för att alla spretiga organisationer sprang runt i systemet och förde sin egen talan utifrån sitt eget perspektiv, detta gällde både nationell och internationell nivå. Det hade visat sig skapa mer oreda och förvirring hos myndigheter och presumtiva samarbetspartners än nytta, även i kontakterna med EU. Många politikere och tjänstemäns önskemål om en sammanhållen nationell plattform för hästsektorn blev härigenom verklighet. Hästnätet fick följande avdelningar: utbildning, företagande, djurhälsa,

folkhälsa, sport, samhällsplanering, avel, fritid, kommunikation och omvärld.

Från och med 2010 börjar man numera varje höst inom Hästnätet med kommunikationskunskap och ett 2-dagars meeting för ökad samverkan. Här jobbar man mycket med tvärgrupper mellan företrädarna från de gamla hästorganisationerna som ytterst sällan hade några gemensamma arenor före 2010. En annan nyhet var att Hästnäringens representationsråd bildades och kom att företräda hästföretagarna på bred front. Det nya rådet tog initiativ till ett sammanhållet genomförande av arbetsmiljö- och arbetsgivarutbildningar. De genomfördes som partsgemensamma helg-events, där man samtidigt kunde umgås och lära känna varandra. Tiden var nu över då facken hade var sina utbildningar för "sina egna". För att politiken skulle kunna börja främja hästnäringen behövde näringen först sanera sig själv, sina arbets- och anställningsvillkor och få bort mycket av svartjobben. Det är nu stor samverkan kring arbetsmiljö och anställningsvillkor mellan facken och hästnäringen.

Communication skills, horsemanship och www.horsewiki.org

Hästfolk har i umgänget med hästen lärt sig vara tydliga, vilket är nödvändigt i relationen med hästen, men ofta leder till konflikter i kommunikationen med det omgivande samhället som politiker och tjänstemän. Därför startade den nya kommunikationsavdelningen inom Hästnätet direkt en yrkesutbildning i communication skills & horsemanship. Den ges bara på engelska, har blivit otroligt populär och tar även emot studenter från andra EU-länder, något som är väldigt uppskattat. På utbildningssidan har man även tagit hjälp av pensionerade hästkunniga personer med stor och gedigen erfarenhet som har fått ansvaret för skolornas praktikplatser och delar med sig av sin kunskap. Särskilt avelsfrågorna och horsemanship är i centrum vid dessa träffar. De utbildar helt enkelt de yngre i att skaffa sig djuröga, genom att de får gå bredvid och lära av dem som kan i det dagliga arbetet, inte mocka skit för hand och tvätta stallar. Före 2010 var det vanligt att hästfolk diskuterade hästhållning i sociala medier som Bukefalos på Internet. Men nivån var ibland låg och det kunde bli riktigt fel när en okunnig person skulle hjälpa en annan okunnig. Hästnätet har nu tagit initiativ till www.horsewiki.org. Denna sajt är upplagd ungefär som vanliga Wikipedia, där sakkunniga dagligen

rättar de eventuella fel som dyker upp i informationen. Det har blivit självsanering även inom området hästkunskap.

Regionala hästkompetenscentra

En annan aspekt av samverkan och relationer är de regionala hästkompetenscentra som startats upp över stora delar av landet. De började utvecklas främst i södra Sverige, där det ju finns mest hästar, som en brygga mellan hästen och samhället, stad och landsbygd. De som jobbar där är spindlar i den regionala varianten på Hästnätet, kan man säga. Detta har skapat förutsättningar för samverkan inte minst för ungdomsverksamheten på sportsidan med trav/rid/galopp/utbyte med hästen i centrum.

De regionala hästkompetenscentra genomför hästborgarmöten i medvetna och strategiska kommuner där arenor för samverkan byggs upp för att minska de samhällskonflikter som började blossa upp redan runt 2005. Byggandet var ett sådant konfliktområde, liksom trafiken. Ett annat problemområde var tidigare hästfolkets relationer med myndigheterna. Vid en attitydundersökning hos medarbetarna på Skatteverket, Länsstyrelserna, kommunerna och även i Riksdagen om synen på hästen och hästfolk, framkom att man tyckte hästfolk mest var oproffsiga, jobbiga och svåra att förstå. Exakt samma svar fick man när man frågade vad hästfolket tyckte om myndigheterna.

Skatteverket och Länsstyrelserna bäst i myndighetsklassen

Kommunikationen präglades tidigare av stor misstro och myndigheterna svarade med ifrågasättande attityder på många håll, vilket ledde till aggressiva hästägare. Detta håller nu på att försvinna. Skatteverket och Länsstyrelserna får stå som riktigt goda exempel! Skatteverket var framsynt nog att redan 2007 låta sina användare vara med i utvecklingen av sin nya sajt på Internet. De lanserade en publik beta-version och bad användarna svara på konkreta frågor och ge förbättringsförslag. Nu gjorde man samma sak med hästfolket för att få tillgång till information om hur de skulle förändra sin verksamhet. Hästfolket fick dessutom messa in svar. Detta har uppskattats enormt, ett samhälle där man blivit delaktig i myndigheternas arbete på riktigt!

Länsstyrelserna tog ju över djurskyddstillsynen från kommunerna strax före 2010 och de flesta lands-

hövdingar insåg att nu hade man verkligen chansen att förändra medborgarnas syn på myndigheten. I stället för att informera hästägarna via annonser i olika medier, utbildade man alla personer som skulle jobba med djurtillsynen i kommunikation, konflikthantering och processledning. Hästfolket märkte direkt skillnaden i kommunikation och det blev många konstruktiva samtal i stallen vid tillsynstillfällena. Länsstyrelserna hade tagit hjälp av de regionala kompetenscentra i sin lägesanalys. Skatteverket startade en ambulering uppsökande verksamhet för (ny)startade hästföretagare för att hjälpa dem skilja på hobby och företagande. Allt för att undvika missförstånd, misstag och orättvisor. Skatteverket inrättade år 2011 också en specialfunktion för hästsektorn inom myndigheten med spetskompetens på hästfrågor och mycket god kommunikationskompetens. På tre år försvann därmed de kyliga relationerna mellan hästfolket och Skatteverket.

Processarenor för offentliga samtal och diskussioner

Efter det goda resultatet av Länsstyrelsernas och Skatteverkets arbetssätt initierade regeringen ett stort arbete med att identifiera den nya hästsektorn och dess betydelse och drivkrafter. Det ledde till insikten om goda institutioners och mänskliga relationers betydelse för samhällets ekonomiska utveckling. Processarenor för kommunikation infördes då de gamla debatterna spelat ut sin roll för hanteringen av politiska motsättningar. Arenorna infördes även med anledning av att myndigheterna visat sig ha svårt att se skillnad på idébärare och entreprenörer, så regeringens uppdrag att få den offentliga sektorn att främja skapandet av fler småföretag gick fullständigt om intet. Nu är det omtag på den fronten som gäller. På många myndigheter med uppdrag att stötta småföretag hade personalen ofta varken tillräcklig kunskap inom de specifika företagsområdena, projektledningskompetens eller förmåga att ställa rätt frågor för att avgöra om idén sannolikt skulle kunna genomföras.

Samverkan på tvärs istället för stuprör

Många andra myndigheter har nu påbörjat stora förändringar i sitt arbetssätt. Ett väl fungerande samhälle på 2000-talet kräver samverkan på tvärs. Det räckte inte att bara hantera frågor på nationell och regional nivå i de vanliga stuprören, eftersom

hästsektorn så tydligt triggat behovet av samverkan när det gällde samhällsplanering. När politikerna och tjänstemännen i kommun och region började inse att det fanns mycket kunskap att hämta från de regionala hästkompetenscentra som byggts upp och finansierats regionalt, började de använda sig av deras kompetens. Man kan ju tycka att det var konstigt att man under flera år finansierade dessa centra utan att ta tillvara kompetensen, men det var ingen på politisk nivå, varken kommunalt eller regionalt, som gett tjänstemännen i uppdrag att arbeta strategiskt med dessa frågor, så då hände inget. Efter ett par år, runt 2011 började det ske riktigt positiva saker för hästsektorn. Myndigheterna insåg att de kunde spara offentliga medel genom bättre strategier, det blev färre konflikter som ett resultat av bättre samhällsplanering och myndigheterna la upp en tydlig strategi för att tillgodöra sig kunskapen från hästkompetenscentra. Sveriges kommuner och landsting, SKL, började till och med uppmana sina medlemmar att utnyttja denna möjlighet.

Ridskolor och ridterapi

Ridskolorna hade det riktigt tufft ett tag. De var vana från 1970- och 80-talet att tjejerna cyklade till ridskolan direkt efter skolan. På ridskolan umgicks man med sina kompisar tjugo timmar i veckan och så red man en. Man snackade, lekte och smorde träns, hade studiecirkel utifrån Ulla Ståhlbergs bok, borstade, klappade, mockade, skurade stallväggar, eller bara var med älsklingshästen. Under 1990-talet ändrades det, för att bli riktigt dramatiskt efter 2000. Plötsligt var all fritidsverksamhet superorganiserad. Barnen skjutsades i bil till ridskolan av en stressad förälder som släppte av dem, flickorna gjorde vad de skulle dvs. åkte runt en stund på en häst på ridlektion och hämtades sedan hem igen av samma stressade förälder som nyss släppt av sonen på hockey. Föräldrarna gav inte sina barn tid nog att upptäcka ridskolans mervärden. Dvs. en plats där man får vara sig själv, där man kan få nya vänner och umgås med människor i olika åldrar. Ett ställe som är välkomnande, erbjuder aktiviteter som skapar gemenskap och engagemang och där delaktighet och ansvarstagande stimuleras. På ridskolan kan man få nya vänner och umgås med människor i olika åldrar. Det är också en plats att känna sig trygg på när livet åker berg- och dalbana.

Det växte samtidigt upp en stor mängd nischade ridskolor, vilket ledde till ökad konkurrens för både

privata och föreningsdrivna ridskolor. När vissa av ridskolorna fann sig ligga granne med en nischad ridskola där man kunde hyra en egen före detta svårklasshäst ett par dagar i veckan och där samma häst sedan gick på vanliga ridlektioner ihop med andra välutbildade hästar för grupper med 3 ryttare, blev det svårt att hävda sig i konkurrensen med 10 ungdomar i en grupp. Det enda man då kunde konkurrera med var priset, vilket ledde till en negativ spiral där man inte tog ut fullt pris för lektionerna. De ridskolor som funkade bra hade vissa gemensamma nämnare i ledningen/styrelsen: hög affärsmissig kompetens, tydliga och genomarbetade strategier att arbeta efter, gedigen hästkunskap, stort engagemang, tydligt ledarskap, aktiv omvärldsbevakning samt god personalpolitik med fokus på kompetens och samverkan med Kommunal och Agrifack.

Men när de goda erfarenheterna från Jämtlands läns landsting och Skellefteå psykiatriska klinik äntligen nådde fram till Socialdepartementet och Riksdagens socialutskott ökade kunskapen om ridterapi markant. Både Jämtlands läns landsting och Skellefteå psykiatriska klinik hade redan 2007 köpt in ridterapihästar och nu började diskussionerna hur man skulle kunna ta tillvara deras erfarenheter och omsätta dem på landets alla ridskolor. Vi lever i ett samhälle som går fortare och fortare, med stress långt ner i åldrarna och med 10-åringar som har kronisk huvudvärk. Vi har också en stor och ökande andel psykisk ohälsa bland ungdomar överlag. Här har hästarna visat sig vara ett av de bästa terapeutiska verktygen. De är flyktdjur och i närheten av en häst kan du inte vara stressad i ditt kroppsspråk. Då fungerar inte samspelet med hästen. Detta tar ridterapi fasta på. Ridterapi ökar välbefinnandet och stärker synen på den egna personen. Det gäller både arbete inom psykiatri och socialtjänsten, men nu har man även förstätt värdet av att börja i tid, redan på ridskolorna. Viktigt att notera är att handikappridning inte är detsamma som ridterapi.

Enligt flera vetenskapliga studier kan naturbaserad aktivitet, social samvaro och samvaro med djur göra underverk för den psykiska hälsan. Ridterapi uppfyller alla dessa kriterier. Därutöver används hästen terapeutiskt dvs. som ett medel i kroppskännedomsträning, träning av sensoriska stimuli och rent psykologiskt som ett "ofarligt väsen" att relatera till, då patienterna som får ridterapi ofta har relationsstörningar och tillitsbrist. Kommunikationen i ridning är icke-verbal och liknar den tidiga mor-barn relatio-

nen vilket kompenserar barnen för frånvarande föräldrar, visar studier. När sedan annan forskning visade hur mycket pengar det fanns för kommuner och landsting att spara på att samverka och samordna sina resurser, tog många kommuner över drift och underhåll av ett antal av landets föreningsägda ridskolor. Till övriga föreningsägda ridskolor satte de in en engångssumma på 10 miljoner var, för att kunna upprätthålla verksamhet av god kvalitet. De privatägda ridskolorna fick vässa sina affärsidéer. Helt nya typer av privata ridskolor har därför vuxit upp, där man onlinebokat på Internet för att boka en barockritt, en working equitation eller en hopplektion samma kväll.

Samhällsekonomiskt har denna satsning visat sig vara en väldigt lyckad folkhälsoåtgärd. Särskilt vad gäller ungdomarnas psykiska hälsa, som det var illa beställt med innan satsningen började. Nu började ridskolorna byta ut sina hästar och anställa multikompetent personal vilket ledde till att ridskoleungdomarna utvecklades till kompetenta ledare istället för att hamna snett i samhället och med sig själv. I Skåne fortsatte utvecklingen av samverkan med hästen i fokus för integration, både i Helsingborg och i Malmö. Satsningen på horseball fick killarna som inte platsade i fotbollen att satsa på häst och de stenkastande killarna på Rosengård lugnade ner sig betydligt, när de fick börja umgås med hästar. Man kunde härigenom bryta isoleringen, umgås i grupp och lära sig hantera rädsla för något stort, starkt och i viss mån skrämmande.

Det har dessutom visat sig att det är de nyare häst användningsformerna såsom barock, western och islandshästar som passar bäst i det terapeutiska arbetet vid t.ex. psykoser. Detta var ju inget de vanliga ridskolorna sysslade med tidigare, så här har utvecklingen varit stark. Ridterapi är numera jämställd med övriga behandlingsformer och omfattas av högkostnads skyddet i hela landet. Ridterapi kanske egentligen inte är rätt ord, eftersom det visat sig att det vid många diagnoser mer handlar om att umgås, hantera och sköta hästen, inte nödvändigtvis rida den. Man tränar sig på ansvar, empati och närhet på ett kravlöst sätt. Då Region Skåne fick klart för sig att 300 000 danskar lider av sjuklig shopoholism, erbjöd man danskarna ridterapi. Ett par tusen av dem har nu botats, liksom de stalkade kändisar och andra personer som levt begränsade liv, utsatta för trakasserier och hot. De har nu genom ridterapi lärt sig hantera detta mycket bättre. Man har även haft stora framgångar

med ridterapi för invandrade flyktingar med PTSD, post traumatic stress disorder.

Fritidsledarutbildningarna förlade en del av sin grundutbildning till ridskolorna. Struktur, relation och säkerhet i hästmiljö fick stå som förebild för den nya fritidsledarutbildningen. Ridskolan utvecklades till navet i ett välmående välfungerande samhälle som visade sig ge sunda och friska ungdomar, ett stort tillskott och inte, som man tidigare trott, en belastning för samhället. Den tidigare konkurrensen om medel, uppmärksamhet och makt ledde bara till att stuprören konkurrerade ut varandra i en huggsexa. Ingen hade egentligen någon aning om var frågorna borde ligga eftersom det var så otydligt.

Offentlighetens övertagande av ansvaret för ett antal ridskolor ledde till andra sidoeffekter. Andra samhällseffekter blev t.ex. att föräldrar började förlägga ungarnas barnkalas på ridskolan istället för på McDonalds och vissa arbetsplatser lät personalen rida på lunchen som friskvårdsaktivitet, sedan lagen om skatteavdrag ändrats så att även ridning blivit tillåten. Särskilda grupper med stresshantering för börsmäklare infördes på Stockholms ridskolor. Det var även bra för hästarna att få omväxling i sin arbetstid och jobba en del mitt på dagen också, inte bara på kvällen. Eller som någon sa: en riktig ridskola utvecklar inte bara ryttare utan människor. Den ger en grund att klara världen och samhället utanför. Forskning på det nyöppnade centret för att hjälpa snedseglade ungdomar visade att trots de höga kostnaderna sparades en massa offentlig medel.

Det visade sig snart att Manpower började rekrytera unga ledare direkt från de nya ridskolorna. Det är hästen som ger ledarskapsutbildning inte stallmiljön i sig. Den nya universitetsutbildningen till hästbeteendevetare har visat sig bli en succé.

Familjefokus med hästen som nav

Hästen har utvecklats till den största drivkraften för att flytta från stad till land. En fjärdedel av alla bostadshus stod tomma på landsbygden 2008, men folkhälsoupplýsningen från Socialstyrelsens håll om hästens terapeutiska möjligheter lokalt gav på vissa håll ett stort genomslag och ledde till att allt fler familjer flyttade ut på landsbygden, tydligt motiverade av hälsotrenden. Hästen blev en sammanhållande faktor för de diversifierade familjerna. Man samlades

kring häst och barn och ägnade sig åt vardagliga ting som att laga staket, sköta hästen osv. Kommunikationerna ökade inom familjerna och karriärhysterin och statusstressen minskade. Det utvecklades istället tydligare familjefokus med hästen som nav. Mor-dotter relationer förbättrades i många familjer och hästen har mer blivit ett familjeprojekt där även pappa och söner är delaktiga.

Hästkritiska grupper

Men det var här problemen började dyka upp. Djurrättsaktivister och militanta veganer flyttade fokus från minkar och chinchillor till tävlingshästar. De kedjade fast sig på terrängbanor och hävdade att fälttävlan var djurplågeri. Allt fler streakers började dyka upp i direktsändningarna från Världscupen i hoppning. Andra samhällskritiker lyfte frågan varför hästarna ska ha det så bra när de gamla ligger ensamma 23 tim per dygn. Dessa uttryck för samhällskritik har fortsatt, men märks inte så mycket längre eftersom många fler nu upptäckt hästens positiva effekter på människor och samhälle. Andra händelser har tagit över rubrikerna i tidningarna.

Hästföretagande från personlig livsstil till personligt varumärke

När det gäller hästföretagandet har vikten av det personliga varumärket slagit igenom fullt ut. Det är ju en reflektion över vem man är och vad man gör och genom att arbeta för mycket och leva ohälsosamt skadas det egna varumärket. Därför var hästföretagarna tvungna att hitta balans. Runt år 2007 kunde faktiskt hästföretagande se ut så här: Eva är gift med Kennet, de har barnen Lisa och Pelle. Eva och Kennet tycker det börjar bli jobbigt och stressigt att bo i stan. Eva har ridit tidigare och Lisa rider på ridskola. Eva och Lisa vill flytta till gård på landet där de kan ha häst. Pelle tycker det är helt OK, liksom Kennet. Eva och Lisa köper varsin islandshäst. Det kostar 30 000 kr per år att ha häst. Kennet tycker efter några år att hästarna kostar för mycket och att de borde kunna få lite intäkter på hästarna. De bygger därför ut stallet, hyr ut 3 boxar och bygger en ridbana. Eva går ner på halvtid för att sköta ut- och insläpp och så småningom börjar de ha lite turridning på islandshästarna och när de fått föl börjar turridningsföretaget x. Nu år 2017 skulle detta aldrig funka. Det funkade väl egentligen inte tidigare heller, utan folk inbillade sig bara det. Man har som företagare ändrat sin attityd till att gå i borgen för sitt företag, sätta sitt namn på

spel och bli personlig med sina kunder istället för att klaga på dålig lönsamhet. Det har också skapats arenor för sammanförande av dem som är duktiga på att ta betalt och de som är duktiga på att göra jobbet med hästarna. Dessa två kompetenser hänger ju inte nödvändigtvis ihop.

De travtränare som började fokusera på att få sina kunder att gå med vinst blev väldigt framgångsrika eftersom då kom vinsten även för tränarna. Travtränarna styrde upp sina tipstillfällen och gjorde goda marknadsaktiviteter av dem istället för att vara sura på sina kunder för att de tog tid. De seriösa hästföretagarna skulle aldrig få för sig att dumpa lönerna för personalen, då blir ju djuren lidande.

Nya forskningsanknutna hästföretag som säljer kurser i kommunikation där man visar på effekten att kroppsspråket är huvuddelen av vårt språk, har vuxit upp. Bäst går de företag där företagsledaren lever som han/hon lär. Det är kö till alla dessa kurser, då chefer från både näringsliv och det offentliga vill gå dem. Allra bäst fungerar denna pedagogik i rundcroller. Av detta har människan äntligen dragit slutsatsen att bygga runda hagar/runda hörn. Sparkskadorna på hästarna sjönk markant, eftersom hästarna då inte kunde tränga in varandra i hörnen och sparka varandra.

2. Ekonomiskt scenario: än slank hon hit och än slank hon dit

I detta scenario möter vi hästaffärskonsulten Kurtan Sunesson som ser tillbaka på den ekonomiska utvecklingen i Sverige och tar hästsektorn som exempel.

Sammanfattning

- Uppgång för trav och galopp
- Riskkapitalister, mäklare och hästkommuner
- Hästhållning och konjunkturnedgång
- Häststatusstress
- Från ideella funktionärer till elitisering
- Trygghetsparadox och tradition istället för kunskap och teknik
- Myndigheter skiftar fokus
- Ingen landsbygdsutveckling utan fungerande infrastruktur
- Förändrad utbildning för hästsektorn
- Vilken färg har en hästföretagare: svart eller vit?
- Avelsparadoxen

- Nu sitter vi här 2017 och kan se tillbaka på en smått otrolig samhällsutveckling. Vi svenskar fick stadigt en generell ökning av inkomster och välfärd efter folkhemmets framväxt, vilket ledde till att allt fler hade råd att köpa egen häst. Hästantalet har ökat mycket på senare år och vi har nu ungefär 350 000.

Ekonomi handlar om att hushålla med begränsade resurser, dvs. att privatpersoner, företag och samhälle förvaltar de resurser man har på bästa sätt. Tillståndet i en ekonomi är beroende av flera olika variabler som tillsammans skapar det vi kallar konjunktur. Konjunkturer går upp och ner som de flesta vet. Detta sker mer eller mindre dramatiskt och tidsperioderna mellan goda och dåliga år varierar. Men varken ekonomiska teorier eller människors beteende är enkla att analysera och ofta sker motsatta händelser samtidigt. Ibland litar vi på det vi tror är sunt förnuft, när verkligheten egentligen ser annorlunda ut. Hästarna har spontant ökat i antal, utan att det på samhällsnivå funnits någon strategi för hur man ska hantera möjligheter och hot detta medför, trots att hästen påverkar 15 olika politiska områden. Det som kanske var sunt förnuft tidigare, är det inte längre. Vi har därför sett en utvecklingsvariant av mormors lilla kråka när det gäller hästen i det svenska samhället: än slank hon hit och än slank hon dit och än slank hon

ner i diket. Inte så konstigt att hästen har kommit att bli tändvätska i den politiska debatten. Lyssnar man på de direktsända riksdagsdebatterna på podradio idag, hör man att politikerna använder hästar och hästfolk som illustrationer och metaforer, både på bra och dåliga utvecklingsexempel. Välkommen till hästsektorn – paradoxernas rike!

Uppgång för trav och galopp

Sedan spelmonopolet försvann 2011 har det paradoxalt nog varit en uppgång för trav o galopp! Anledningen är att nya internationella finansärer och spelanordnare satsat mer pengar genom det nya systemet med dyra licenser och att man utvecklade samverkansformer med nya aktörer. Tanken att alla spelbolag som är verksamma måste ge en rimlig andel av sin omsättning till arrangören av de hästtävlingar som de tar emot spel till förverkligades. Många var ju rädda för vad som skulle hända om spelmonopolet försvann, men utvecklingen har visat sig bli positiv. Samverkan mellan hästorganisationer och andra organisationer som Brommapojkarna, där man kopplar ihop trav och fotboll har visat sig särskilt lyckat. Det har blivit succé för den nya arenan vid Solvalla där man idag även sätter upp operaföreställningar! För att inte tala om andra stora evenemang som melodifestivaler och hästfester med kändisar. Det har även lett

till naturliga gränsöverskridande mötesplatser grenar och raser emellan, eftersom flera kan samlas på samma ställe.

I Boden har man helt andra möjligheter när det gäller mark. De nya hästgårdarna på det gamla militära övningsområdet ligger så nära travbanan att man kan sela på i stallet och värma genom att köra till banan! Samarbetet med islandshästsporten blev ett lyckokast. Deras behov av en stor ovalbana med faciliteter både för hästar och människor uppfylldes ju här. Det har blivit en riktig multiarena och ett hästcentrum för hela nordkalotten. Islandshästförbundet har med denna kunskap med sig i bagaget även hyrt in sig på andra travbanor där de kör sina tävlingar ojämnt veckor och travet jämna veckor.

Att publikunderlaget svikit på travbanorna är egentligen ganska naturligt. Man hade ju tidigt från travets sida investerat ett antal miljoner i att komma hem till spelarna med teknikens hjälp, t.ex. i TV-program som Dagens Rätt. Då kunde man ju inte samtidigt vara ledsen över att det lyckades, så till den milda grad att det inte längre kom några besökare till vanliga travdagar. Det var därför man satsade så mycket på stora evenemang och ny slags verksamhet på flera travbanor. På Jägersro har man löst det på sitt sätt. Min kollega Olle Andersson är VD på Maskinbolaget AB i Malmö. Konkurrensen har ju ökat inom hans område också, så han kände att det var dags att hitta ett sätt att få personalen tajtare och skapa mer vanda. Då stängde han företaget en hel dag och lade en stor kick-off för alla anställda på Jägersro. De planerade det kommande årets verksamhet, åt gott i restaurangen, alla som ville fick prova på att köra dubbelsulky, de gjorde besök i stallarna och avslutade det hela med en tävlingskväll på travet, där de samtidigt fick vara prisutdelare i de olika loppet. Superlyckat! Nu har personalen blivit så intresserad av trav att de funderar på att köpa en företagshäst. En häst som de anställda på företaget gemensamt äger och betalar. Maskinbolaget betalar mest förstås, men Olle tror att det kommer att ge "gubbarna på golvet" en större gemenskap och motivation att ha något att samlas kring och samtala om.

Hästauktioner på de attraktiva travbanorna genomförs nu tre gånger årligen, med restaurangen fullsatt, gratis DVD-inspelningar på alla saluhästar och livevisningar av Sveriges bästa hästhandlers. Självklart är alla stallar öppna och tränarna visar gärna sin verk-

samhet. En annan viktig del av travet 2017 är ungdomstravet. Utvecklandet av denna verksamhet med mycket nytt, ungt folk i stallarna som började ställa en massa frågor till travtränarna, har visat sig skapa en nytändning på travet.

Riskkapitalister, mäklare och hästkommuner

När fakta började kablats ut att hästnäringen omsätter miljarder varje år och skapar arbete åt många, många människor kom också de sk. klipparna in i branschen. Hästsektorn blev på vissa ställen i landet väldigt opportunistisk. Alla de som rycktes med i utvecklingen och ville vara med på tåget satsade, ibland hej vilt och ofta utan att ha kunskap och kompetens. Ofta visade det sig i efterhand att man inte hade tänkt färdigt när man byggde nya hästanläggningar.

Många kommuner kände sig manade att utropa sig till hästkommun, men det fanns få strategiska planer och i princip inga kriterier för vad en hästkommun egentligen var. Det är väl därför man aldrig hör ordet hästkommun numera? Många kommuner satsade hårt på hästkommunprofilering men utan att göra konsekvensbeskrivningar, därför gick en del av skattebetalarnas pengar i putten och det blev häftiga diskussioner och förtroendekriser i de kommunerna. Kommunernas ofta bristande kunskap inom området ledde till att de lade nya detaljplaner som ibland omöjliggjorde den hästverksamhet som redan fanns. I många kommuner byggde man bort ridvägar och transportleder för hästen mellan ridhus och stallar och skog. Ta exemplet i ABC-kommunen. Där byggdes en jätteanläggning med stallarna på ena sidan av en hårt trafikerad väg och rid- och körmöjligheterna på den andra. De som projekterade förstod inte faran och Vägverket har ju inte i uppdrag att arbeta med hästar i trafiken. Det är en lokal och regional fråga. Men eftersom de ansvariga inte hade kunskap om häst, så blev det som det blev. Där är det därför öppen konflikt mellan vanligt folk och hästfolk kring användandet av gång- och cykelbanor. Mängder av ryttare rider på cykelbanorna för att slippa rida på allmänna vägar där det kör 20 långträdare i minuten. Allmänheten stannar ekipagen och upplyser dessutom om att det även är förbjudet att rida på elljusspår promenadvägar etc. Eftersom hästfolket anser sig ha rätt till företräde, eftersom de flyttat till en hästkommun, uppkommer ofta riktigt hotfulla situationer. Problemen är ganska lika dem som gäller för andra oskyd-

dade trafikanter. Vem cyklar inte hellre på gångbanan än hamnar i vinddraget av stora långträdare, som oftast kör för fort!?

Mäklarna som sålde hästgårdar tjänade stora pengar i de sk. hästkommunerna. Många köpare blev dock besvikna då fastigheter som annonserades ut som hästgårdar inte alls levde upp till alla de krav som ställs på en hästgård för att få den funktionsduglig för både häst, människa och omgivning. När köparna skulle börja bygga om och söka tillstånd visade det sig att stallen inte alls höll måttet och inte godkändes för hästhållning. Ett annat exempel på olämpliga hästgårdar var att hagarna oftast var alldeles för små, så hästarna sågs stående med gegg halvvägs till knäna. Det fanns heller inget markutrymme för hästägaren att byta mellan sommar- och vinterhage vilket ledde till stora problem med parasitangrepp. Många köpare kände sig lurade och anmälde mäklarna för falsk marknadsföring. Konsumentverket/Boverket tog tag i problemet och styrde upp vilka objekt som skulle få lov att kallas för hästgårdar, hur mycket mark som måste finnas till gården osv. Mäklarsamfundet insåg också problemet och ville inte belastas med ytterligare missnöjda kunder. Därför kontaktade man Lantmäteriet, för att göra deras anställda uppmärksamma på problematiken med avstyckning av gårdar. Sedan tog man gemensamt fram ett kvalitets-säkringsprogram med tillhörande informationsmaterial kallat Godkänd hästgård. Nu finns detta tillgänglig för presumtiva hästgårdsköpare. Där står all fakta om lagar, regler och förordningar som man måste veta om när man skall bygga häststall och ha hästar på gården. Paradoxalt nog verkade hästkommunernas uppkomst motverka hästsektorns utveckling.

Konflikterna försvann snabbt i de kommuner som beslutade och aktivt arbetade för att ta in hästen i samhällsplaneringen i början av 2010. Där är det numera tydligt märkt var man får rida och ridvägar byggs i anslutning till där hästarna finns. Det var när kommunerna fick insikt om att hästen finns där människan finns och inte bara på landsbygden, som det vände. Boverket som ett tag lade nästan 40 % av sin arbetstid på hästärenden har idag endast få överklaganden och ärenden att hantera. De har också infört en tydlig regel på 62 meter mellan stall och bostadshus. Borta är alla lokala varianter av avståndstolkningar som fanns tidigare.

Hästhållning och konjunkturedgång

2010 kom den stora konjunkturedgången i Sverige. Den amerikanska ekonomin fick stora problem redan 2007 och trots att många väntade sig att det skulle gå fortare, dröjde det ända till 2010 innan vi i Sverige kände av nedgången på riktigt allvar. Arbetslösheten steg och många av dem som äntligen vågat starta egna företag gick i konkurs. De flesta trodde att detta skulle få stora negativa konsekvenser för hästarna då folk inte skulle ha råd med så dyra djur nu och på vissa håll är det så. Somliga hästägare klarar inte känslomässigt av att ta beslut om att slakta sina bästa vänner, dvs. sina gamla och/eller sjuka hästar. Oseriös handel med hästar som borde gå till slakt har därför ökat igen eftersom seriösa köpare inte handlar med denna typ av hästar. När konjunkturedgången kom fanns inga hästslakterier kvar och eftersom trotjänaravlivning kostar pengar och många hästägare numera lever på marginalerna, säljs många hästar till slakt utomlands med hemska transporter genom halva Europa som följd.

Försäkringsbolagen började förstå omfattningen av detta och ville ta sitt ansvar för att djuren skulle slippa lida i onödan och införde nyheten att avlivning av hästen numera finns med i alla försäkringar. Det går inte att välja bort utan är en obligatorisk del i försäkringen. Det paradoxala i sammanhanget är att företagen som jobbar med trotjänaravlivning och de numera väletablerade hästkrematorierna har haft en enorm tillväxt. Det första hästkrematoriet som startades i Sverige introducerades på börsen 2013 och aktiekursen har visat en strålände utveckling. Men hästfolk har en imponerande uthållighet och är beredda att offra mycket för att få ha kvar sin häst. Fritidshästen blev i stor utsträckning kvar trots allt. Antalet djurskyddsärenden har tyvärr fortsatt att öka sedan början av 2000-talet och de blev ännu fler efter konjunkturedgången. Det som verkar känneteckna en person som inte sköter sin häst är att man ofta inte mår bra själv. Detta har myndigheterna nu tagit fasta på och ska utreda om man kan hitta en långsiktigt hållbar lösning på problemet.

Häststatusstress

Statusstressen i kombination med individualisering och mer pengar i samhället har varit en jobbig resa för våra hästar. Visserligen har många hästar, särskilt högpresterande tävlingshästar fått det väldigt bra,

men många andra hästar har fått utstå mycket konstigheter från oss människor. Att ständigt jämföra tävlingsprestationer har lett till att föräldrar köpte allt dyrare ponnies till sina barn. Fast egentligen har de nog inte varit så intresserade av hästen som häst utan kanske mer av att jämföra barnens tävlingsresultat med andra barns. Så när hästarna inte blev så bra som de trodde kasserades de. Fler veterinärbesök, skadade hästar och utdömda hästar helt i onödan. Det värsta var att det inte bara var kunskapsbrist hos dem som ägde hästarna utan underliga prioriteringar i ett tidspressat samhälle som ledde till att vi inte lät hästarna vila. Ett annat sätt att få tillbaka pengarna på har varit att utnyttja konsumentköplagen. Den började under början av 2000-talet utnyttjas så att allt fler lämnade tillbaka sönderridna hästar till hästföretagarna som hade sålt dem, med krav på ersättning för nedlagd tid och förlorade pengar. Den som skrev lagen tänkte nog inte att levande djur skulle komma att behandlas som vilken vara som helst. Detta ledde till förbrukade hästar, ökat lidande och mer jobb för veterinärerna. Som ett resultat av det ökade trycket på veterinärkliniker växte paradoxalt nog något positivt fram på flera ställen i landet, nämligen sk. helhetshästkliniker. Där samarbetar man mellan komplementärmedicin och veterinärmedicin för hästarnas bästa.

Från ideella funktionärer till elitisering

Det är inte så många som vill jobba ideellt idag, varken i styrelser eller med tävlingar. Efterfrågan på ridskolorna har överlag minskat då de haft svårt att svara upp mot förändrade önskemål och krav och antalet tävlingsfunktionärer har minskat kraftigt. Man anser sig inte ha råd att jobba ideellt, betala för utbildningen till domare eller banbyggare, sätta mycket tid och inte få någon ersättning som motsvarar egeninsatsen. Det har skett en elitisering, där alla vill tävla, men ingen vill arrangera tävlingar. Det finns nu några få proffsarrangörer som använder de stora arenorna som tävlingsplatser. Här får klubbarna hyra in sina tävlingar och betala dyrt för det. En del av de nyare disciplinerna har haft svårt att passa in någonstans. Western har fått skapa sina egna arenor. Det positiva är att det nu finns fler och större stipendier till duktiga sportutövare utan egna ekonomiska förutsättningar.

Trygghetsparadox och tradition istället för kunskap och teknik

Ett exempel på paradox gäller det svenska hästfolkets

förhållande till trygghet. Man ska alltid ha säkerhetsväst och ridhjälm inom tävling och sport men inte i shower, maskeradhopning och western. Det som egentligen behövs är förmodligen bättre utbildade hästar och ryttare. Paradoxen verkar vara ett utslag av vår trygghetsnarkomani. Vi har i Sverige ett överdrivet behov av trygghet och kontroll när vi snarare behöver kärlek. Det som en gång började som något positivt: större välfärd och mer trygghet åt svensken, har nu helt sparat ur och gjort oss till trygghetsnarkomaner. Vi förbjuder allt som kan tänkas vara farligt men blir som följd alltmer rädda och oförmögna att hantera krissituationer. Det skrev psykiatrikern David Eberhard i sin bok *I Trygghetsnarkomanernas land* redan 2006.

En annan paradox är att hästfolket i Sverige fortfarande bär vattenhinkar som på 1800-talet. Näringsidkarna har visserligen mer teknik i sina stallar och driver verksamheten mer rationellt, men hos privathästägarna är det ingen skillnad. Helmekaniserade stallkoncept finns, men används inte. Här har vi fortfarande rundbalar för stordrift och tjejer som mockar för hand. På de större stallen kan man se utestall där man skjuter undan boxväggarna och mockar med maskiner, men annars har kiropraktörerna och massörerna fortsatt goda tider med hästfolk som kunder.

Myndigheter skiftar fokus

Precis som de andra EU-länderna fick Sverige tillgång till en stor mängd pengar under perioden 2007-2013 genom det nya landsbygdsprogrammet. Mycket av detta skulle satsas på landsbygdsutveckling och man såg stora utvecklingsmöjligheter för hästsektorn. Redan några år tidigare hade hästföretagare fått större möjligheter att söka stöd genom att det nya systemet för gårdsstöd infördes. Via landsbygdsprogrammet med en tydlig breddning av målgruppen kom även utökade möjligheter för hästföretagare att söka företags- och projektstöd. Men tyvärr fick det inte den effekt man hade förväntat sig. Jordbruksverket tog ett samlat grepp och beställde en utvärdering av projektmedlens effekt i stället för att ge Länsstyrelserna ökade resurser för kontroll. Länsstyrelserna fick i stället i uppdrag att använda sig av den nya projekt-databas som hade skapats för att man skulle få bättre utväxling på de offentliga medlen i Sverige. Den var upplagd så att det gick att se inom vilka verksamhets- respektive geografiska områden man hade beviljat medel så man slapp situationer där två företagare

konkurrerade ut varandra med offentliga medel på var sin sida om länsgränsen eller inom samma län.

På Skatteverket berodde bedömningen av hästföretagets skattedeklaration under en period mer på var i landet man bodde och därmed var hos Skatteverket den hamnade, än vad den innehöll. Så Skatteverket fick under en övergångsperiod ta till sådana som jag, Kurtan Stureson, för att rätta till problemen. Nu har man inrättat särskilda hästkunskapscentra inom myndigheten och specialutbildade personer med både häst- och ekonomikunskap ansvarar för alla hästföretagarnas deklarerationer. Dessa centra finns på 5 ställen i Sverige och har visat sig mycket framgångsrika och uppskattade av hästföretagarna. Man har även tagit fram en tydlig definition av vad ett hästföretag är. Det blev ett lyft för näringen och gav stor positiv feedback även från andra EU-länder. Det svenska Skatteverket leder nu ett arbete rörande lagändringar för att harmonisera beskattningen inom hela EU.

Ingen landsbygdsutveckling utan fungerande infrastruktur

En annan anledning till att det inte blev den utveckling på landsbygden som man tänkt var infrastrukturen. Det kunde ha blivit bra med privatiseringen av infrastrukturen, men man missade att ge företagen ett tydligt ansvar för de icke lönsamma kunderna på landsbygden. Politikerna var naiva nog att tro att marknaden skulle lösa detta själv. Det som hände var att myndigheterna gav bidrag till landsbygdsutveckling men eftersom inte infrastrukturen funkade gick det inte att utveckla hållbara företag på stora delar av landsbygden. Telefonbolag vägrade leverera telefonitjänster till icke lönsamma kunder och elbolagen hade fortfarande mer än 10 år efter stormen Gudrun enorma problem med elförsörjningen i vissa områden och vägarna på landsbygden är fortsatt undermåliga. Och då pratar vi inte bara Överkalix och Arjeplog, utan entreprenörsregionen Gnosjö och fastigheter 200 meter från motorvägen längs västkusten.

Nu har man på nationell nivå börjat undersöka om man som land kan söka medel av EU för att bygga upp en infrastruktur av motsvarande kvalitet som de flesta övriga länder i Västeuropa och samtidigt upprätthålla en levande landsbygd. Många diskussioner förs på Jordbruksdepartementet/Näringsdepartementet kring dessa frågor och de blir alltmer aktuella allteftersom fler och fler ungdomar inte kan hitta

arbete på landsbygden längre utan tvingas att flytta in till staden.

Förändrad utbildning för hästsektorn

Sveriges tillbakagång i rankingen av världens bästa skolsystem har varit påtaglig. Allra tydligast har detta visat sig inom hästsektorn. Det saknades helt plötsligt utbildade individer inom vissa områden som rörmokare, medan det fanns massor med gymnasieutbildade "hästkötare". Många nya friskolor med ridinriktning fick lägga ned 2015 då det fanns 75 000 färre elever än 2008. Eleverna kände sig lurade när de hade gjort klart utbildningen då det inte fanns tillräckligt många välbetalda jobb inom hästsektorn i landet så de fick flytta utomlands för att få jobb. Utbildningstraditionen inom häst har av tradition varit låg i Sverige, i motsats till många andra länder och vi har även haft svårt att ta till oss nyheter. Det har varit ett misstag att inte ta tillvara de hästmänniskor som har en ny, annorlunda och bredare kompetens än den vedertagna. Men eftersom de så att säga inte passat i systemet, har de inte fått plats. I många andra länder har man istället satsat mycket på natural horsemanship, klassisk akademisk ridkonst och western. Denna kompetens har det inte funnits plats för på de svenska utbildningarna.

Det visade sig även att skolutredare redan 2010 hade synpunkter på utbildningsorganiseringen inom hästsektorn. Även om den tvååriga hippologutbildningen blivit treårig, tyckte den nya myndigheten för kvalitetskontroll inte att den var tillräckligt anpassad till behovet, utan det blev nya utmaningar innan utbildningen hittade sin nya form som yrkeshögskola. Staten ville med detta öka satsningen på arbetsmarknadsrelevans, arbetslivsanknytning, integration mellan färdighets- och förtrogenhetskunskap samt flexibelt lärande. Av de utbildade hippologerna blev tidigare ett antal lärare på naturbruksgymnasier, men efterfrågan har minskat i takt med de demografiska förändringarna av elevunderlaget. Den nya myndigheten för kvalitetskontroll såg inte inledningsvis att det måste till en tydlig koppling mellan goda unghästutbildare och svenska avelsframgångar. Detta har man insett nu, så den gren inom den nya hästyrkesskolan som har högst status är den för unghästutbildare. Alla som gått denna 5-åriga utbildning får direkt jobb, med en rejäl ingångslön. En stor del i denna framgång bottnar i högkvalitativa praktik-

platser med god ersättning till dem som tar emot praktikanter.

SLU har även startat en ny utbildning till samhällsvetare. En tvärvetenskaplig utbildning som är ett resultat av korsningen mellan hippolog, samhällsvetare, agronom och veterinär. Dessa studenter rekryteras redan under sista terminen av hugade myndigheter som direkt efter examen anställer dem som rådgivare. De utbildas alltså inte för att rida och köra. Den nya gymnasiereformen som sjösattes 2011 med sin nya hästinriktning innehållande hästföretagande, miljö och hästutbildning visade sig ge en god grund för eleverna att stå på i sin vidare utveckling.

Vilken färg har en hästföretagare: svart eller vit?

Så här 2017 kan man se ett tydligt motsatsförhållande i utvecklingen av hästföretagandet. Det har utkristalliserats en liten klick väldigt professionella hästföretagare och en stor grupp som fortsatt blandar ihop hobby, fritidssysselsättning, eget sportutövande och företagande. Detta har medfört att det inte blivit någon vidare utveckling för den sistnämnda gruppen trots olika typer av stöd. Det har även medfört att det omgivande samhället fortfarande ifrågasätter hästföretagarnas affärsmässighet. De riktigt professionella insåg tidigt hur marknaden internationaliserades och framgångsrika hästuppfödare säljer numera nästan bara sina hästar internationellt. Det är svårt men lukrativt. Röster har länge höjts för att utveckla Sverige som hästmarknadsplats och till viss del har detta lyckats, men att få svenskarna att benchmarka och lära av de bästa är fortsatt svårt. Det finns egentligen inget motsatsförhållande mellan att värna hästen och tjäna pengar på den, tvärtom. Ett stort genombrott när det gäller den svarta delen av hästsektorn kom när Ridsportförbundet kopplade ihop delar av sitt eget lyckosamma koncept Ridsportens affärsskola med utbildningen av A-, B- och C-tränare. Det hade nämligen visat sig att många av tränarna efter genomgången ledarutbildning i praktiken jobbade som egna företagare, men utan att ha ekonomisk utbildning och hundraprocentig koll på hur bland annat moms lagstiftningen fungerar.

Sedan har vi en annan paradox. Det har nämligen visat sig att de som tjänar bäst på sitt hästföretagande är de som inte håller på med aktivt häst- eller sportutövande själva. Ju längre ifrån egen hästaktivitet, ju

proffsigare företagare är man. Dessutom går det en tydlig skiljelinje när det gäller de som lärt sig använda sig av marknadsföring via Internet och de som inte gjort det. Hästföretagare kan fortfarande, år 2017 för lite om sökmotoroptimering och har för dålig beställarkompetens när det gäller hemsidor. Eftersom hästfolk inte tror att teknik löser problem, lär de sig inte hantera den nya teknikens möjligheter. Det hjälper inte att vara duktig uppfödare med bra hästar, om din hemsida på Internet uppdaterades för två år sedan och utgår ifrån dig själv och aktörspektivet, inte ifrån vad folk vill ha. Då får du inte sålt något i alla fall.

Sedan får vi ju inte glömma alla lagkrav som t.ex. en travhästföretagare fortfarande har på sig. En undersökning gjordes 2007 om vilka och hur många dessa krav är och det visade sig vara 9 lagar 12 förordningar och 29 föreskrifter. Därtill kom alla lagar som gäller för alla företag. Det var alltifrån djurskydds- och miljölagstiftning till skattelagen, konkurrenslagen och plan- och bygglagen. Och varje lag hade sin tillsynsmyndighet. Jag behöver väl inte säga att det skapade problem ur ett samverkansperspektiv? Samordning mellan olika lagstiftningsområden skulle kunna spara miljoner om man vill satsa på företagen. Lyckligtvis har politikerna fått upp ögonen för detta och vi väntar på lösningen med stort intresse.

Avelsparadoxen

Trots att vi gick med i EU redan 1995 tog det lång tid för den svenska hästaveln att anpassa sig. Och trots en förhållandevis liten avelsbas, har Sverige ändå lyckats hålla sig väl framme genom åren, inte minst på trav och ridsportsidan. En enorm utveckling på islandshästsidan började redan i början av 2000-talet. Den svenska ridhästaveln är idag helt förändrad och nu är trenden att vi kommer att ha fler islandshästar än någon annan ras i Sverige år 2030. Men fortfarande är bristen på tränare på islandshästsidan ett problem. Avelssektorn har genomgått en stor förändring. De som är duktiga har blivit ännu bättre och många av de mindre uppfödarna har lagt av, trots att de födde upp bra hästar. Under senare år har det varit tufft för de svenska uppfödarna att få ekonomi i sin verksamhet. En handfull galoppuppfödare har startat en vinstgivande export av fullblodshästar till Ryssland och Dubai och några lika hårt satsande halvblodsuppfödare exporterar hopphästar till Kina, men det är bara de allra bästa uppfödarna som kan göra detta.

Ett antal utländska hästavelsförbund har etablerat sig i Sverige, vilket triggat konkurrens ytterligare. När det gäller avel för ridskolornas behov så finns det idag specialinriktade hästavelsföretag med affärsidé att producera vikt bärande, snälla och lätthanterliga ridskolehästar och det har slagit otroligt väl ut. Man arbetar ofta med en kombination av tinker, nordsvenska hästar och new forest ponnies. Andra hästavelsföretagare som det gått bra för är de som har specialiserat sig på uppfödning av trygga vagnhästar. Det visade sig att många pensionärer gärna ville hålla på med häst, men var för stela på äldre dar för att fortsätta att rida. Körningen passade dem perfekt! Ardennerhästar och även de med mycket frieserinslag säljer bra. Embryotransfer har visat sig få stort genomslag utomlands, men det är endast några få uppfödare i Sverige som jobbar med detta. Det positiva har varit att de riktigt högklassiga stona som synts i resultatlistorna har

kunnat vara kvar på tävlingsbanorna. De har bara fungerat som äggdonatorer. Mindre värdefulla ston har sedan burit fölen. Det negativa är att få veterinärer i Sverige är utbildade och vana nog att göra denna typ av arbete, vilket begränsar verksamheten. Dessutom måste man räkna med risken för utarmning av den genetiska basen, när man avlar på detta sätt. Inom travet och galoppen är det därför fortsatt förbud mot denna typ av avelsverksamhet. Nästan allt avelsarbete sker via semin idag. Med undantag av fullbloden som fortfarande håller fast vid att avelsarbetet skall ske via naturlig betäckning med hingst. Nu år 2017 är det dags att göra bokslut och utvärdera om utvecklingen inom hästsektorn varit bra eller dålig ur ett samhällsekonomiskt perspektiv och agera därefter.

3. Miljöscenario: en riktigt grön häst

I detta scenario träffar vi Joep van Sommeren och Eva Bengtsson. Året är 2017 och de berättar vad som hänt.

Sammanfattning

- Holländare flyttar till Sverige
- Ny strategimyndighet
- Hästsam och Stiftelsen för internationell hästnäring
- Bakslag för hästfolket
- Konkurrens om marken
- Hästavelsföretagare med elitinriktning och kundfokus
- Arbetshästen och hästturismen i framkant på utvecklingen
- Turbulens inom trav och galopp
- Förändrade ridtävlingar
- Ridmode, hästboende och gödseluppvärmda hus
- Kommunal samverkan kring ridslingor och ridvägar

Holländare flyttar till Sverige

- Aldrig trodde jag väl att jag skulle hamna i Sverige, Eva!

- Men allvarligt Joep, tycker du det är så konstigt? Holland och Sverige har ju mycket gemensamt.

- Jo, det har du ju rätt i, men det som fick mig att flytta hit var det vi holländare inte har gemensamt med Sverige, nämligen plats för oss och våra hästar och den fina naturen. Holland är Europas djurtätaste land samtidigt som vi har det högsta antalet invånare per km². Inte undra på att jag fick nog. Och nu bor jag här, på en fin gård med stor internationell avelsverksamhet och tjänar så mycket pengar jag behöver, bor fint och lugnt och mina hästar lever ett harmoniskt och stärkande liv på mina stora marker. Det kunde inte vara bättre!

Det började i januari 2009 med stormar som kom att bli de värsta på många år. Det hade regnat mer eller mindre hela december, så alla floderna var överfyllda. När så stormen Vincent drog in från nordväst, blev det bara för mycket. Låglänta Holland råkade ut för översvämningar. Joeps marker och stall utanför Haarlem någon mil från Amsterdam, blev översvämmade och hans fina hopphästar fick evakueras med en rasande fart. När allt lugnat ner sig och Joep fått hem sina hästar igen började han fundera.

- Är det värt det här? När kommer nästa översvämning? Hur ska det gå för mina dräktiga ston, som fick

evakueras? Hur har det påverkat dem? Det måste finnas ett enklare, bättre och roligare sätt att föda upp hästar på...

Det visade det sig att flera av Joeps bekantas bekanta redan under 1990- och början av 2000-talet flyttat till Sverige. De flesta hade börjat med att köpa ett litet sommartorp i Sveriges inland och sedan flyttat dit för gott. Andra hade låtit sig rekryteras till de industri- och hantverksjobb som fanns lediga. Det gick bra för holländarna som kom till Sverige. Inte minst för att Holland är ett land vars värderingar ligger nära de svenska. Det var lätt att smälta in i kulturen och svenskarna var lätta att ha att göra med, tyckte de flesta holländare som kom hit. Svenskarna i gemen tyckte samma sak, men hästfolket började känna av konkurrensen.

-Tänk vilken tur att jag träffade dig Joep på höstauktionen på Flyinge strax efter du kom hit till Sverige, så jag fattade vilka tillgångar och möjligheter vi egentligen har här. Nu har jag fått pris som Sveriges mest framgångsrika uppfödare. Det trodde jag aldrig 2010, när jag sökte startstödet hos Länsstyrelsen på 250 000 kronor. Men vägen fram till uppfödarpiset har förstås inte varit spikrak.

-Kan du inte berätta för mig hur det gick till?

-Jovisst, så här var det:

När jag pluggade civilekonomprogrammet med inriktning mot service management på Umeå Univer-

sitet kom jag i kontakt med några andra studenter som var med i Akademiska Ryttarklubben i Umeå. De frågade om jag inte skulle följa med och rida på internationella studentryttartävlingar. Det visade sig vara en höjdare. Alla rider på lånade hästar och måste ställa upp i både dressyr och banhoppning. Man rider enligt ett utslagningssystem där det gäller att vara bäst på sin häst. Jag insåg direkt när jag träffade alla dessa ryttare att i resten av EU satsar man på både utbildning och hästkarriär. Något vi inte direkt är kända för i Sverige. Jag fick ett otroligt stort kontaktnät bland de duktiga internationella studentryttarna och det har varit viktigt för mig i min nuvarande verksamhet.

Ny strategimyndighet

Så började den nya strategimyndigheten sitt arbete i Sverige 2013. Det blev en vändpunkt. Myndigheten skapades som ett slags kitt mellan övriga myndigheter och rekryterade därför personer med strategisk och specifik kompetens från alla övriga myndigheter. Strategimyndigheten fick i uppdrag att identifiera och kartlägga alla beröringsområden mellan övriga myndigheter och kalla till samverkansmöten så snart det fanns behov. Myndighetens tillkomst hade bland annat triggats av den ökade forskningen kring hästen i samhällsplaneringen, som visat att en enhetlig ny organisation av politik och myndigheter krävdes. En ögonöppnare var när någon visade på att hästsektorn var 4 ggr större än fiskerinäringen, som hade eget fiskeriverk med 300 anställda på 12 orter i Sverige och hästnäringen bara hade ett mindre antal anställda på Jordbruksverket som jobbade med hästfrågor varav flera endast delvis jobbade med hästfrågorna. Strategimyndigheten fick i uppdrag att tänka större än de enskilda myndigheterna, vilket ingen hade haft i uppdrag att göra tidigare: inte bara göra saker rätt utan göra *rätt saker!*

Vad gällde hästfrågorna fick myndigheten bland annat följande uppdrag att:

- titta på internationella tillämpningar för EU-stöd, lagar och skatteregler samt lägga upp en tydlig strategi för Sveriges del i detta. Helt enkelt svara på frågan: hur ska vi göra för att optimera effekten av offentliga utvecklingsmedel i landet?
- få in hästen i den svenska samhälls- och infrastrukturplaneringen.
- systematisera utvärderingarna och erfarenheterna samt analysera och dra slutsatser från alla projekt

med EU-medel som drivits i Sverige sedan 1995.

I nästa steg lägga upp strategier för att ta tillvara dessa erfarenheter.

- hjälpa SCB att lägga upp rätt koder för hästnäringen och tillgängliggöra information via databaser för att få data och referenspunkter för att kunna konkretisera och följa utvecklingen av hästnäringen
- initiera ett framtidsinriktat arbetssätt i riksdag och regering: från hierarki till workshop, från struktur till utvecklingsprocess. I klartext att gå från mindre polariserade debatter till långsiktigt hållbara samverkanslösningar. Det visade sig också vara vad skattebetalarna förväntade sig.
- göra översyn av hur allemansrätten utnyttjas och lägga förslag till eventuella förändringar

Hästsam och Stiftelsen för internationell hästnäring

Som en direkt följd av den nya strategimyndighetens arbete började hästsektorn att ta tag i sig själv och sina egna bristande samverkansformer och strategier. Hästorganisationerna började till fullo inse att vi faktiskt är med i EU med allt vad detta innebär och att den gamla protektionismen faktiskt inte är tillåten längre. Vi har öppna gränser för varor och tjänster och har en gemensam marknad. Alla hästmänniskor efterfrågade arenor och mötesplatser, men ingen visste hur man skulle göra för att få till det. Då bildade Lisa Andersson Hästsam på eget initiativ. Det är en nätverksbaserad samverkansform och startade för att hästfolk skulle mötas utifrån hästen som minsta nämnare, inte utifrån användningsområde eller ras.

Travfolk samverkade tidigare sällan med dressyryttare och hoppnyttare samverkade sällan med westernryttare, för att inte tala om brukshästkuskar och ridponnyuppfödare. Det var snarare så att de ofta inte ens träffades. Okunskapen om varandras hästgrenar hindrade utvecklingsinriktad samverkan och Lisa ställde frågan: hur ska vi bemöta världen som har förändrats, men det har inte vi och våra hästorganisationer. Lisa sökte och fick projektfinansiering för att skapa diskussionsgrupper med deltagare från alla delar av hästsektorn. Ibland genomfördes mötena virtuellt, ibland på en geografisk plats och ibland som kreativa videokonferenser.

Inspirerade av Lisas aktivitet tog Hästnäringens Nationella Stiftelse initiativ till bredare samverkan och

skaffade sig kunskaper om processledning med ett stort delaktighetsfokus. Organisationen gjorde ett namnbyte redan 2008, men bytte igen till "Stiftelsen för internationell hästnäring" 2012. Fokusskiftet har inneburit att nya kompetenser rekryteras för att förstärka både styrelse och tjänstemannastab. Den sistnämnda har utökats med fem processledare, specialutbildade för att leda utvecklingsarbete och dialogprocesser. Nu är det inte heller så att det huvudsakligen sitter äldre män i styrelserummen i hästorganisationerna. Nya krav, nya kompetenser, nya möjligheter. Diskussionen om maktstrukturerna i hästsektorn har haft ett mycket viktigt signalvärde. Efter som hästfolk är doers, hände saker snabbt när de väl började tänka tillsammans och lägga upp strategier. Samverkan med varandra och det omgivande samhället ökade markant på bara ett par år, vilket var mycket gynnsamt för hästsektorn. Många hade tidigare ansett att sektorn varit för segmenterad för att någon skulle kunna föra allas talan, men det berodde på att man utgått ifrån olikheter i användningsområde och inte ifrån hästen i samhällsplaneringen. Stiftelsen för internationell hästnäring började i samverkan med Skolverket att kvalitetssäkra de gymnasiala hästutbildningarna och utarbetade kriterier för dessa utbildningar i hela Sverige. Det ledde till färre utbildningar men av bättre kvalitet. Sverige är härigenom på väg att bli världsledande i kombinationen av miljö- och verksamhetsstyrning för hästsektorn.

Bakslag för hästfolket

Men när hästfolket kommit igång med sin samverkan kom en stor utmaning, som hästfolket tidigare likt strutsen hade bortsett ifrån, nämligen miljöfrågorna. 2013 kom den stora explosionen i utvecklingen av drivmedelspriserna med en ökning med 100% på ett år. Samtidigt infördes personliga utsläppsrätter och skattedifferentiering, så nöjes- och hobbyresor med bil blev mycket dyrare än resor till jobbet. Dessutom beslutade Skatteverket att alla med minst fyra hästar skulle klassas som näringsidkare. Detta förändrade förutsättningarna för hästsektorn radikalt.

Samtidigt hittade en journalist på Aftonbladet ett tidningsklipp från Tidningen Ridsport från 2008, där det stod att hästhållare varit dåliga på att fylla i sina gårdstödsansökningar för att erhålla EU-medel, att detta sedan 2005 inneburit stora kostnader för skattebetalarna, eftersom Länsstyrelserna behövde rekrytera mer folk för att kontrollera uppgifterna. Sverige fick

med anledning av detta också betala dryga straffavgifter till EU. Lägg därtill att många hästägare fortfarande körde SUV-ar, jeepar och andra tunga fordon, så kan du ju tänka dig själv vad som stod på löpsedlarna Hästfolk tar våra skattepengar. Inte kul.

Dessutom minskade utbudet av hästtävlingar drastiskt på lägre nivå och avelsorganisationerna centraliserade fölchampionat, premieringar och andra aktiviteter så att det blev betydligt svårare att hålla på med avel norr om Mälardalen.

Konkurrens om marken

Konkurrensen om marken ökade p.g.a. ändrade förhållanden med större behov av mark till annat nyttjande t.ex. odling av energigrödor, då man tog trädor och betesmarker i bruk igen i södra Sverige. Många privatpersoner slutade ha egen hobbyhäst. Speciellt fodret blev dyrt för hobbyhästfolket och spannmålspriset stiger fortfarande. Ungefär vid denna tid, dvs. 2011, hade det gått två år sedan jag flyttat tillbaka till mitt barndomshem på en större gård i Norrbotten och bestämt mig för att satsa på hästavel med elitinriktning. Jag hade ju hört dig berätta om din satsning på att föda upp holländska hopphästar i Sverige. Varför kan inte jag göra samma sak, tänkte jag då. Aveln utvecklades mer och mer mot en europeisk tävlingshäst inte rasindelad i svenskt halvblod, holsteiner osv. som vi sett inom aveln tidigare. Svenskfödda ridhästar stod sig bra i konkurrensen. De var friska och sunda, uppfödda på bra marker med goda beten. Dessutom hittade jag genom dig ett par duktiga unghästutbildare att anställa. Jag satsade stort, tog lån och drog igång. Nu har mina hästar vunnit allt som går att vinna i unghäst-VM flera år i rad. Helt otroligt!

Hästavelsföretagare med elitinriktning och kundfokus

Hästuppfödaren Eva Bengtsson fortsätter sin berättelse:

- mina framgångar har lett till att det nu är många som satsar på hästuppfödning häruppe. Det finns två typer av hästuppfödare: de som gör hela jobbet själva som jag och de som tar emot föl och unghästar från kontinenten. De sistnämnda föds upp på våra fantastiskt fina betesmarker, där de får naturlig motion och styrka, vilket lägger god grund för hästarnas hållbarhet.

Holländare, belgare, tyskar och fransmän har insett detta. Tack vare att vi är otroligt professionella, får vi mer och mer kunder hit upp. Vi producerar även allt vårt foder själva. Vi har tagit fram en helt ny typ av hösilage, som vi kallar fulsilage. Vi tyckte det var sådan overdoing i pellets och annat kraftfoder. Det var för mycket protein och energi i fodret i förhållande till hur lång tid det tog för hästarna att äta upp det, vilket inte alls var bra. Våra hästar får bara fulsilage, som har odlats på marker som inte är så högproduktiva. Det leder både till bättre markutnyttjande, hälsosammare matsmältning, mer balanserad tillväxt och mer naturligt ätbeteende hos hästarna, eftersom fodret inte är så energi och proteinrikt. De kan äta hela dagarna, som hästar är skapta för att göra. Spånpriserna har stigit, eftersom det blivit vanligt att värma fastigheter genom att elda med spånbricketter i stor skala, vilket har lett till dyrt strö för hästägarna söderut i landet. Vi driver vår verksamhet helt baserad på lösdrift, så vi har inte haft de problemen.

Svensk hästhållning och natur har blivit en stor konkurrensfördel. Men det gäller att ha kvalitet, visa sin fina och välskötta gård, låta kunderna komma hit och bjuda dem på det där lilla extra. Mina grannar låter sina kunder övernatta på det nybyggda hotellet i närheten. Tro för all del inte att man kan erbjuda kunderna övernattnings i våningssängar på det närbelägna Bed & Breakfaststället, eller låta kunderna åka 42 mil på en skumpig grusväg för att se på 2 hästar. Då uppfattas du som oseriös. Det var faktiskt ingenjören Kalle Dahlbom, specialutbildad i Tyskland på att bygga passiv-hus, som flyttat tillbaka till trakten som drog igång hotellet. Han menade att alla som var intresserade av hästhållning på miljömässigt hållbara grunder, skulle vinna på ett samarbete och även utveckla boende på ett miljömässigt sätt för kunderna som kommer hit. Vi hästföretagare gick in med 100 000 kronor var i hotellet, för att han skulle kunna börja bygga. Det har blivit en veritabel succé och har lett till en massa positiv mediebevakning, som vi hästföretagare haft stor nytta av. För att inte tala om hur imponerade våra kunder är över vår tydliga linje i vårt sätt att arbeta. Det är en riktig vinna-vinna situation alltså.

Men jag måste tillägga att jag även har svenska kunder. Det är huvudsakligen kvinnor, 50+ välbeställda från storstadsområdena som bildat mindre konsortier för att föda upp och äga häst från spermie till säljbar unghäst eller fortsätta hela vägen som tävlingshäst-

ägare och sponsra en duktig ung ryttare med hästen. De brukar göra ett par turer hit per år, med tåg förstås, för att hälsa på hästen. Då är det partaj på hotellet som gäller. Kocken där är fantastiskt duktig.

Vi har också inlett ett samarbete med kvalitetssäkring för seminverksamheten här i Norrbotten. I stället för att transportera alla våra ston till en seminstation beställer vi fryst sperma till kvalitetssäkrade avelscentra med seminörer som åker ut på studs. Detta har man ju hållit på med inom nötboskapsavelslängden, så det är inget nytt egentligen. Problemet är att duktiga seminkunniga veterinärer har varit en begränsning. 2010 startade en kvalificerad yrkesutbildning för hästseminörer, så nu är det problemet också ur världen.

Jag har ett 50-tal ston som är chippade och får individuell utfordring på lösdriften. Så man kan väl säga att vår nisch slagit väl ut häruppe. Min styrka är mitt internationella kontaktnät, mina kunskaper i ekonomi och service management, min gedigna hästkunskap samt min attityd till kunden – värskapet. Pappa tycker jag daltar med mina kunder, men han hade inte haft en chans att sälja någon häst internationellt, trots att han är en jätteduktig uppfödare. Hans buttra och kantiga sätt skulle aldrig ha gått ihop med den personliga marknadsföring och relation som dagens kunder förväntar sig. Mitt sätt att arbeta leder ju till att jag kan ta riktigt mycket betalt. Det kunde inte han. Det kanske också är därför man ser en tydlig minskning av hobbyhästuppfödarna.

Jag ser att mycket erfaret hästfolk söderut är fast i sin blinda praktik. Man gör det man alltid har gjort och det blir ingen utveckling, varken av arbetsmiljö eller av affärsverksamhet. Men jag ser också många, som mina grannar, som verkligen satsar och lyckas. Det är därför vi häruppe tar emot massor med hipplogelever på praktik, för att ge dem goda förebilder och så för att våra hästar ska få mycket människokontakt förstås.

En annan sak vi satsat hårt på är vår hästtransportbilpool för lastbilar. Istället för att det ska stå en stor transportbil på varje gård, har vi nu en bilpool. Den ökade samverkan i transportpoolen har även haft andra positiva effekter. Andra hästägare i södra Sverige har tagit upp vår idé och poolerna har lett till minskad individualisering och mer samverkans-tänkande, vilket varit bra både för människorna och för sporten. Ecodriving för hästtransporter är den nya

innegrejen. Fast de långa hästtransporterna till och från Europa går förstås med tåg. Flera av de stora hästtransportörerna erbjuder numera den tjänsten också.

Arbetshästen och hästturismen i framkant på utvecklingen

- Visst har det hänt mycket, Eva.

-Jag läste i tidningen hur viktig hästen blivit för landsbygden. Det stod att en nyutkommen forskningsrapport bekräftar hur mycket hästen numera bidrar till landsbygdens upprätthållande av vitala samhällsfunktioner. Man inledde redan 2008 en samverkan mellan ridsporten och Linköpings Universitet. I början gällde det säkerhet, men forskningen spred sig allt mer och kom så småningom att gälla alltifrån säkerhet vid tävlingar till etologi och hästens betydelse för samhällsutvecklingen. Parallellt med detta har det även inletts forskning som drivs av bl.a. SLU för att se i vilka arbetssituationer inom jord- och skogsbruk som hästen gör större nytta och är lämpligare att använda än maskiner. Tanken är att nu även börja utbilda i detta på naturbruksgymnasierna. Det var riktigt dåligt beställt med utbildningar på brukskörningsområdet, jag har för mig att det bara var ett par naturbruksgymnasier som hade det fullt ut på schemat, men nu har det blivit ändring på det.

I början gick det lite trögt, för den äldre generationen såg användningen av hästarna i jord- och skogsbruk som en tillbakagång i utvecklingen. Man var faktiskt riktigt motvillig. Men nu har det skett en attitydförändring och vi skulle aldrig ha klarat oss utan de äldres hästkunskaper. De var ju på väg att försvinna.

Det är inte bara på landsbygden som hästen kommit tillbaka i regelrätt arbete. Det har visat sig vara en social femetta att klippa stadsgräsmattor med häst. Det är inte bara miljövänligt, utan väldigt socialt. Alla vill stanna till och prata med häst och kusk och även med varandra! Samma sak är det med de nya skolbussarna, som numera körs med häst och vagn efter en fransk modell, på många ställen. Tala om att bussbolagen blev tagna på sängen vid de nya upphandlingsomgångarna för skolskjutsar, när hästskjutsar infördes som skall-krav! Även Ragn Sellis har blivit tvungna att köpa in arbetshästar för sopkörning, sedan 1/4 av Sveriges kommuner nu kräver detta för stadsnära sophämtning.

Tro det eller ej, men nu sladdar man banan med häst även på travet! En ny gren håller på att växa fram, bland annat som en följd av allt detta. Den kallas working horsemanship och är en blandning av brukshästanvändning, ridning och western. Häst i arbete, kallas det också. Och den asiatiska handelsdelegationen är lika lycklig varje gång de blir hämtade på Kallax flygplats med den exotiska hästtransferten, dvs. kallblod med släde/vagn beroende på årstid. Hästarna står bundna vid träden ett hundratal meter från ankomsthallen, bredvid kåtan där det finns björkvedskokat kaffe att värma upp med. Körningen har även fått en renässans inom Ridsportförbundet. Och med körningen har det kommit in fler män i hästsektorn igen.

När företrädare för den internationella turismen började kvalitetssäkra hästarrangemang och tillsätta externa utvärderare med uppgift att granska etik och miljö, började många vända blicken mot Sverige som hästturistland. Tyvärr hade vi alldeles för dålig standard på boendet, för att initialt locka några utländska hästturister, men när turistföretagarna började skapa högkvalitativa paket för utländska hästturister, ökade hästturismen i Sverige dramatiskt. Numera planeras även de nya ridlederna där hästarna finns, inte i ödemark som tidigare.

Turbulens inom trav och galopp

Det statliga spelmonopolet försvann 2011 och man lyckades inte sälja tillräckligt dyra licenser till de internationella spelföretagen, så både travet och galoppen dränerades på pengar. En stor anledning till travets tillbakagång är att många under 2000-talets början blandade ihop spelets ekonomiska framgångar med travsporten. Man trodde att det gick bra för travet, när det i verkligheten endast gick bra för spelet. Antalet travhästuppfödare har minskat drastiskt. Travet har försökt satsa på att ta tillvara sina intäkter och investera i sig själva lite mer genom att skära ner den kostsamma reklambudgeten och ge pengar till unghästlopp och vardagstrav och därigenom försöka få breddsporten tillbaka, men det initiativet verkar ha tagits för sent. Vi kan alltså se en utvecklad och segmenterad hästnäring, där trav och galopp har en mindre betydelse än tidigare men där hästföretagande med kvalificerad inriktning ökar konstant.

Förändrade ridtävlingar

Som en följd av energiåttstramningarna, blev Ridsportförbundet tvunget att organisera om sina häst-

tävlingar så att låga klasser och divisioner arrangerades lokalt och endast de bästa gick vidare till regional nivå och de bästa av dem gick i sin tur vidare nationellt. Det visade sig bli lättare få sponsorer med denna typ av organisering. Att sponsorerna ställde krav på kvalitet och uthålligt tänkande även inom ponnysporten var väldigt bra. Ridsportförbundet kunde då enkelt genomföra de nya reglerna för banhoppning, där alla ponnyklasser för ryttare under 16 år numera endast får genomföras med stilbedömning. Nu gäller också samåkning till tävlingarna och den går lätt att boka via det nya systemet som lagts upp på Internet.

Sedan Evelina Kallur och Magdalena Klüft vunnit varsitt VM i distansritt, har denna gren ökat enormt. Särskilt de lokala distansrittävlingarna funkar bra, då det är enkelt för ryttarna att rida till tävlingsplatsen. Hästarna är ju liksom tränade för det. Detta sätt att tävla med häst ligger helt rätt i tiden och spår ha en lysande framtid. Både Magdalena och Evelina har fått skyhöga bud på sina hästar från Dubai.

På dressyrsidan arrangerar man inte tävlingar på samma sätt som tidigare. Det har nu mer övergått till virtuell dressyr, där ryttaren filmar sitt program som man rider hemma och länkas direkt till dressyrdomare på olika ställen i världen. En stor positiv effekt med detta system är att ekipagen oftast är helt okända för domarna, så det blir verkligen rättvis bedömning. De svenska dressyrdomarna genomgår nu en stor del av sin dressyrdomarutbildning virtuellt. Virtuella träning har också blivit populärt. Ridningen filmas av fasta kameror i ridhuset och tränaren sitter i Haparanda och instruerar i realtid via headset på ryttaren.

Ridmode, hästboende och gödseluppvärmda hus

Ridmodet har också ändrat sig till en ekologisk sportig look. De svenska sportklädesföretagen Lundhags och Klättermusen började samverka med Hööks och skapade en helt ny design: cool, säkert, tufft och miljövänligt. Klättermusen, tidigare mest kända för att sälja kläder till bergsklättrare gick ju redan 2010 helt över till ekologiska- eller återvinningsmaterial. Föräldrar är inte lika snabba att köpa hobbyhäst till sina barn, som för 10 år sedan. Dataspel togs fram där intresserade barn/ungdomar fick lära sig att mycket noggrant sköta hästen med foderstat, skötselplan med in- och utsläppsschema, hästens flock-

djursbehov osv. innan de började med häst. Den gamla prylen tamagochi fick en renässans och häst- oerfarna föräldrar började köpa hästtamagochis för att se om ungarna skulle klara av att ha häst. Oftast gjorde de inte det.

På bostadssidan kan man se att man återigen börjar bygga stall ihop med bostäder, där man tar tillvara spillvärme från hästarna som används för att värma upp bostadshuset. Gödseln från hästarna används i förbränningsanläggningar och det som inte går åt skickas ut på fjärrvärmenätet. Hästgödsel har också visat sig bli en handelsvara. Istället för att betala grannskapets bönder två gånger: en gång för den rena halmen och en gång till för att få omhändertaget gödselhalmen, har hästägarna i städerna numera fått lite extra inkomster från försäljning av gödsel till nystartade kompostföretag i trakten och till organisk odling i stor och liten skala. Detta kommer sig av att många odlar egna grönsaker även i städer: på hustak, balkonger, trädgårdar eller tomma tomter.

En trist historia i sammanhanget är de hästghetton som vuxit upp i spåren av samhällsförändringarna. Hästmänniskor har på många håll helt avskärmat sig från resten av samhället och umgås bara med varandra i sina hästbyar. Men det som är positivt är att byarna ofta är byggda kring en duktig tränare med egen anläggning där elevernas hästar också står, vilket ger tränaren en stor ekonomisk möjlighet att livnära sig, samtidigt som det är miljövänligt och gynnar elevernas kunskapsutveckling.

Kommunal samverkan kring ridslingor och ridvägar

Idealet för vanligt folk har blivit att bo så man kan åka kollektivt, vilket lett till att de landsbygdsområden som inte redan tidigare hade väl utbyggd infrastruktur har avfolkats. Det har även medfört att alla ridskolor måste finnas inom cykelavstånd, samt med god tillgång till cykel- och ridvägar. Det går inte köra bil 3–4 mil bara för att ta sig till ridskolan. Natur+ridning+hälsa är sant, men idag krävs fungerande ridvägar och ridslingor där tydligt ansvar för skötseln finns. De flesta kommuner har löst detta. Du kan tro att det var trubbel i början, men det fanns ju framsynta städer och kommuner som redan varit igenom hela processen och kunde hjälpa till med goda råd, t.ex. Göteborg. Där skapade man tidigt en hästsportgrupp bestående av följande organisationer:

fastighetskontoret, park- och naturförvaltningen, stadsbyggnadskontoret, miljöförvaltningen, idrotts- och föreningsförvaltningen samt Göteborgs- och Bohusläns Ridsportförbund. Kulturförvaltningen och Vägverket kallades in vid behov. Gruppens huvudsakliga uppgifter handlade om etableringar och utveckling av ridanläggningar, nyanläggning av ridvägar samt frågor om bebyggelse, industri-etableringar och liknande som berör ridsporten. Så småningom utökades detta till att gälla samverkan för hela hästnäringen. Det var tjänstemännen själva som tidigt ”puttade in” frågan till politiskt beslut. Politikerna hade nämligen till en början ingen insikt om att det behövdes.

Så här kan diskussionerna tyvärr fortfarande låta i de kommuner som inte köpt goda råd genom det hästplaneringspaket Göteborgs stad numera säljer till andra kommuner:

- Hur bygger vi ridvägarna? Ooops här var det visst ingen kommunikation med länsstyrelsen.
Behövs tillstånd och dispenser? Ooops fastighetskontoret får tala med markägare och förhandla om arrenden

- Här måste vi korsa en kommunal väg. Ooops vad säger trafikkontoret?

-Vem har upphandlingskompetens av ridvägar på kommunen? Jasså ingen.

-Shit, här var det visst ett fornminne!

- Öh, måste man kontakta länsstyrelsen så fort man ska över ett vattendrag? Det hade vi ingen aaaaaning om.

- Oj då, rev vi en stenmur i naturskyddsmark? Det var verkligen inte meningen.

-Aj f..n, var det ett jaktlag som var inblandat här?
Och så är det diskussioner med vägverket, banverket, fortifikationsförvaltningen och privata väghållare om allt från belysning, skyltning, stängsel.....you name it!

Bilaga 1.

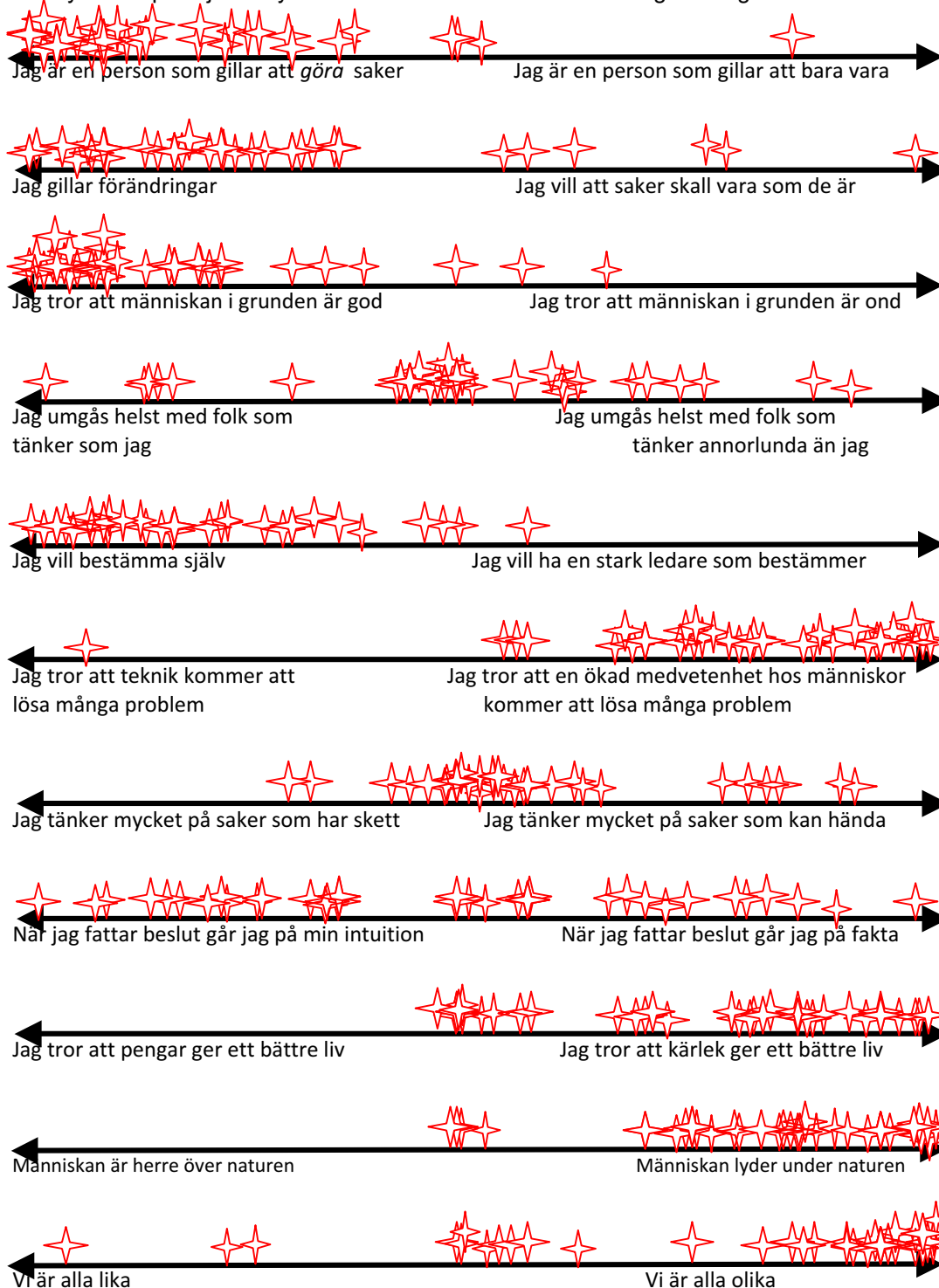
Vad är viktigast för dig?

n=36

Sätt ett kryss på varje pillinje för det som stämmer bäst in på dig!

Ju längre mot ytterkanten du kryssar, desto viktigare är just det alternativet för dig.

Ett kryss mitt på linjen betyder att båda alternativen är lika viktiga för dig.

Workshop

Ästad gård i Halland

24 november 2007 kl 10.00 – 16.00

”Framtidens hästsektor - 2017”

**Hur vill du att framtiden
i häst-Sverige skall se ut?
Var med och påverka!**

Syftet är att ge hästfolk från olika verksamheter

- möjlighet att påverka utvecklingen genom att bidra med underlag
- tillfälle att träffas och diskutera framtidsfrågor
- inspiration och nya infallsvinklar

Du som deltagare förväntas dela med dig av tankar och synpunkter på

- vad som händer och vad du ser för utvecklingsmöjligheter inom ditt specialområde.
- om du upplever att det finns gemensamma nämnare hos folk som håller på med häst? Särskilda drivkrafter ”typiska för hästfolk”?
- händelser, nationella eller internationella som du tror kan komma att påverka framtiden för hästsektorn i Sverige

Ni kommer också att få uppleva två spännande exempel på samarbete och kommunikation mellan häst och människa!

Anmälan

Bindande anmälan ”först till kvarn”, **senast den 12 november** till Elisabeth Falkhaven, HästHalland, Hushållningssällskapet Halland, tel. 035 465 13,

eller e-post: elisabeth.falkhaven@hs.halland.net

För anmälan som avbokas efter 20 november debiteras 300:- kr

Workshopen är kostnadsfri. Lunch kostar 100:- och betalas på plats.

Karta och beskrivning av Ästad: astadgard.nu

V g vänd!

”Framtidens hästsektor” – bakgrund

Firma Margareta Ivarsson har fått i uppdrag av **Jordbruksverket** att ta fram ett underlag av omvärldsfaktorer och nutidsfaktorer och utifrån dem utveckla tre olika scenarier för hästsektorn i Sverige 2017. Detta sker tillsammans med alla som vill medverka, inom olika hästverksamhetsområden. Till hjälp i detta arbete finns Hushållningssällskapet Halland genom Elisabeth Falkhaven. Scenarierna ska presenteras på ett nationellt seminarium i maj 2008 för att sedan utgöra ett diskussionsunderlag för fortsatt verksamhetsplanering inom de olika hästverksamhetsområdena.

Processen i mycket korta ordalag

- Förstudie gjord 2006 – 2007
- Omvärldsbevakning/Analys av samhällsutvecklingen i stort för att identifiera möjliga utvecklingsvägar. Det handlar om hur andra sektorer och företaget i samhället kan komma att påverka hästsektorn.
- Personliga intervjuer – vissa redan genomförda, fler tillkommer
- Workshops i mindre grupper – vissa redan genomförda, fler tillkommer
- Workshop – 24 november
- Tankar från dem som vill vara med och bidra via post och mail senast 1 mars 2008
- Nationellt seminarium, Maj 2008

Till sist...

Vi är väl medvetna om att vi inte kan samla alla hästmänniskor på ett ställe, och om du inte kan komma till denna workshop kan du ändå delge oss dina tankar så att de kommer med i processen. Skicka ett mail senast 1 mars 2008 till elisabeth.falkhaven@hs.halland.net Döp det till ”Framtidens hästsektor” och skriv det som du tycker är viktigt att ha med in i framtiden!

Program

09.30 - 10.00	Kaffe och registrering
10.00 - 12.00	Workshop
12.00-13.00	Lunch
13.00-14.00	Fokus på samarbete och kommunikation! På utebanan: Katrin Gunnarsson, Panky och Sunny, appaloosa Håkan Carlsson och Relaxa, ardenner
14.00 – 14.30	Workshop
14.30 – 15.00	Kaffe
15.00 – 16.00	Återkoppling och Avslutning

Välkomna!

Referenser

Hästtidningar

Equipage, Galoppmagasinet, Horse, Horse & Rider, Häst & Ryttare, Hästen, Hästfocus, Hästmagasinet, Lucky Rider, Ridsport, Stallmagasinet, Tidningen Hästen, Travronden, Your Horse

Svenska dagstidningar

Aftonbladet, Dagens Industri, Dagens Nyheter, Göteborgs Posten, Hallands Nyheter,

Svenska tidskrifter

Agrifack, Allt om läkemedel, Allt om vetenskap, Aluma, Arena, ATL, Brandmanager, Camino, Cora, Driva eget, Du & Co, Forskning & Framsteg, Grönköpings veckoblad, Illustrerad Vetenskap, Internetworld, Kupé, LAND, Landsbygd i norr, Planera Bygga Bo, Privata Affärer och dito "småföretag", På landet, Re: public service, Sveriges Natur, Turist, Utemagasinet, Veckans Affärer, Veteranen,

Utländsk media

al Jazeera, BBC, Daily Mail, Daily mirror, Daily telegraph, Der Spiegel, Die Welt, Financial Times, Fortune, Independent, Observer, Skynews, The Economist, The Guardian, TIME

• Rapport och andra arbeten

Att utveckla handlingskraft Om flickors identitetsskapande processer i stallet,

Luleå tekniska universitet Lena Forsberg 2007

Att värdera värderingar. Handelshögskolan i Umeå. Marcus Dahlgren, Magnus Larsson 2006

Cykelfestivalen som blev mässmonterutställning, utbildning och marknadsföring i samverkan med GeKås i Ullared. Margareta Ivarsson 2006

Den ofrivillige turistföretagaren – om samisk upplevelseturism i Sverige. Karlstad Universitet. Margareta Ivarsson 2007

Din guide till EU-stöd. EU-upplysningen 2007

Djurs och människors hälsa- sammanfattning av tre fokusgrupper om praxis, utbildning och forskning. SLU Margareta Håkanson 2007

Djurvänlig inhysning av hästar. Martin Dreber. Hushållningssällskapet Östergötland

Driva ridskola, Svenska Ridsportförbundet e-woman uppsats i Marknadsföring av varor och tjänster, vid Ekonomihögskolan, Högskolan i Mälardalen. Margareta Ivarsson 2006

Ha häst guiden. Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande. 2008

Horse Innovation Arena. Gunnar Petersson och

Zoltán G-Wagner. Flyinge utveckling 2007

Häst – människa – samhälle: om den nya hästhushållningens utveckling i Finland. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. Nora Brandt och Erland Eklund. 2007

Häst i Halland En studie kring hästens ekonomiska, samhälleliga och sociala betydelse i Hallands län. Elisabeth Falkhaven 2005

Häst i Norrbotten. Hushållningssällskapet Norrbotten. Maria Lundbäck

Häst i trafiken. SLU, Hästcentrum Skara. 2007

Hästar som redskap i medicinsk behandling. C-uppsats från Luleå tekniska universitet/Hälsovetenskap/Sjukgymnastik. Siv Flygare; Helena Forsberg 2005

Hästen: ett alternativ inom psykosocialt behandlingsarbete. C-uppsats från Stockholms universitet/ Institutionen för socialt arbete - Socialhögskolan. Liselott Jönsson 2004

Hästen för arbete sport och fritid. Ramprogram för hästforskning vid SLU och SVA 2002–2010

Hästen i Jönköpings Län – en kartläggning av utvecklingsmöjligheterna av hästföretagande i länet. Ylva Larsson 2007

Hästen i kommunen betyder mer än du tror. Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande. 2008

Hästen i samhället. SLU Alnarp. Catarina Svala 2006

Hästen i Sverige - betyder mer än du tror. Nationella Stiftelsen för Hästhållningens Främjande

Hästen och allemansrätten. LRF

Hästen som inkomstkälla. SLU Uppsala Karin Cedervist och Per Wijkander. 2004

Hästens betydelse för elevers emotionella utveckling: en studie av Naturbruksprogrammets hästinriktning. C-uppsats från Linköpings universitet/ Institutionen för utbildningsvetenskap. Helena Bågenhammar 2005

Hästens tolkning av människans icke-verbala språk i dominanssituationer. Examensarbete av Martina Johansson, Institutionen för kommunikation och information, Högskolan i Skövde 2004

Hästföretagande - från hobby via livsstil till livskraftigt företagande. Margareta Ivarsson 2007

Hästgödsel - en naturlig resurs. Jordbruksverket. Jordbruksinformation 7 - 2006

Hästhusesyn. Nationella stiftelsen för hästhållningens främjande. 2008

Hästhållning med kvalitet för inackorderingsföretag. Nationella stiftelsen för hästhållningens främjande. 2007

- Hästnäringens samhällsekonomiska betydelse i Sverige.** Dag Johansson, Hans Andersson, Anna Hedberg, SLU 2004
- Häst-Sverige som upplevelseindustri,** Turistdelegationen 2004
- Hästägaren som konsument - Beslutsprocessen för högengagerande produkter och tjänster.** D-uppsats från Lunds universitet/Department of Business Administration. Kristina Andersson; Kristina Andersson; Jeanette Lundqvist. 2006
- I huvudet på en chef - service management?** uppsats i Marknadsföring av varor och tjänster, vid Ekonomihögskolan, Högskolan i Mälardalen. Margareta Ivarsson. 2006
- Informationskvalitet.** Magisteruppsats i Biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan. Hanna Eriksson. 2004
- Internationell hästturism.** Continuum AB på uppdrag Hästturism i Sverige, LRF.
- Kartläggning av hästrelaterade utvecklingsmöjligheter i Sjöbo kommun.** Ylva Wallström 2005
Kartläggning och analys av hästverksamheten i Sverige. Jordbruksverket Rapport 2005:5
- Kvantifiering av utsläpp i samband med hästtransporter** Magisteruppsats vid Stockholms Universitet. Elin Hagberg 2003
- Livskraftigt hästföretagande.** 48 projekt under 2006-2007. Jordbruksverket 2007.
- Med Ridsporten mot framtiden.** SISU 2003
- Möjligheterna att uppskatta hästpopulationens storlek och struktur.** Av Margareta Bratt Statistiska centralbyrån 2001
- PM Häst i framtiden.** Catharina Svala. SLU Alnarp 2007.
- Rapport TAIEX seminariet EQUUS 2005 i Österrike.** Camilla Linder LRF
- Regionala genomförandestrategier för Landsbygdsprogrammet 2007-2013**
- Regelverk för travhästföretag.** STC 2007. Linda Ahl.
- Riding in Skåne.** Product sheet. Region Skåne
- Ridskolans roll i samhället,** Svenska Ridsportförbundet, 2006
- Ridsporten Vill,** Svenska Ridsportförbundet, 2006
- Ridterapi – Patientens upplevda effekter av ridterapi.** C-uppsats från Mittuniversitetet/socialt arbete. Ing-Marie Sundberg Anna Söderblom 2007
- Ridterapi : Hästunderstödd behandling inom psykiatri.** C-uppsats från Stockholms universitet/Institutionen för socialt arbete - Socialhögskolan. Elisabeth Broström; Therese Holtz 2006
- SOU 2000:109** En svensk hästpolitik
- Stallet som social arena.** C-uppsats från Blekinge Tekniska Högskola/MAM. Therese Nilsson; 2007
- Sverige som Hästland.** 2003
The Horse Industry in the European Union. EU Equus 2001
- Tingsryds Travbana.** C-uppsats från Blekinge Tekniska Högskola/TKS. Johan Laszlo; Mattias Persson 2004
- Travuppfödning 2006.** Rapport framtagen för STC, ASVT, Sleipner samt hingsthållarföreningen av Gradient AB, Mattias Libell.
- Uppföljning av kvalitetssystemet Godkänd hästgård för turism.** Konsumentverket 2006
- Utvecklingsplan för ridsporten i Göteborg.** Göteborgs Stad, Idrott & förening. 2004
- Verksamhetsstrategi för 2006–2009.** Jordbruksverket
- Välfärdsrådets rapport.** Svensk välfärd och globala marknader. SNS 2007
- Välkommen till häst – ett magasin från hästregionen sydöstra Skåne**
- **Böcker**
- Arbetsglädje.** Angelöw, Bosse. Studentlitteratur 2006
- Arbetsgrupper.** Thylefors, Ingela (red). Natur & Kultur 2007
- Arbetsmarknadens parter.** Pettersson & Färm. Bilda 2007
- Att leda och arbeta i projekt.** Löow, Monica. Liber AB 1999
- Att sälja och ta betalt för kunskap.** Ahrnell, B-M och Edman R. Liber 2002
- Bot på naturlig väg.** Servan-Schreiber, David. Bonniers 2004
- Bäst till häst.** Egemar, Susanne och Svartberg, Niina. 2005
- Chefen hos psykoterapeuten.** Nevander-Friström, Lena. Svenska Förlaget 2005
- Chefen som kunde tala med medarbetare.** Fellingner, Åsa-Mia. Schibsted 2007
- Cyberungar.** Ellneby, Ylva. Natur & Kultur 2005
- De tio dummaste misstagen klyftiga personer gör och hur man undviker dem.** Freeman, A och DeWolf R. Natur & Kultur 2003
- Det infantila samhället.** Hamilton, Carl. Prisma 2004
- Diagnos Duktig.** Ernsjö Rappe, T. och Sjögren J. DN 2002
- EVEolution.** Popcorn, F och Marigold L. Hyperion 2001
- Guide till det virtuella samhället.** Wahlström, Bengt. sns förlag 2007

- Humanistiskt ledarskap.** Steinberg, John. Svenska Förlaget 2002
- Hälsans hemligheter.** Robbins, John. Forum 2007
- Hästföretagaren.** Naucleur L-G och Olofsson A. Liber 2005
- I sulky och sadel.** Greiff, Mats och Dedenborg, Susanna (red). Carlssons 2007
- I trygghetsnarkomanernas land.** Eberhard, David. Prisma 2006
- Kapitalism.** Nordström, KA och Ridderstråle J. Karaoke Bookhouse Publishing 2004
- Konsten att hantera stress och möta förändringar.** Angelöw, Bosse. 2006. Natur & Kultur 1999.
- Krigets färger.** Babtjenko, Arkadij. Ersatz 2007
- Känslans intelligens och arbetet.** Goleman, Daniel. W & W 1999
- L. Metodpraktikan - konsten att studera samhälle, individ och marknad.** Esaiasson, P. Gilljam, M. Oscarsson, H. Wängnerud, Norstedts Juridik 2007
- Let my people go surfing.** Chouinard, Yvon. Penguin 2006
- Lev livet långsamt!** Honoré, Carl. SLOW Bazar 2006.
- Livsviktigt - grön väg till hälsa.** Svenska Naturskyddsföreningens Årsbok 2006
- Mat för hjärnan.** Erlanson-Albertsson, Charlotte. ICA bokförlag 2006
- Meditation på 5 minuter.** Harrison, Eric. Forum 2005
- Miljöekonomi för en hållbar utveckling.** Pihl, Håkan. SNS förlag 2003
- Naturen till din tjänst.** Svenska Naturskyddsföreningen. 2007
- Ordning & Oreda.** Wahlström, Bengt. Liber 2004
- Oväntade framtider.** Jernelöv, Arne och Palme, Joakim. Santérus 2007
- Rik på riktigt.** Warberg, F och Larsson J. Natur & Kultur 2005
- Rättvist - hur i hela världen ska man leva.** Cedersjö, Karin. Cordia 2007
- Service Management och Marknadsföring.** Grönroos, Christian. Liber 2002
- Simple Living.** Jørgensen, Gitte. Prisma 2007
- Snubbla på lyckan.** Gilbert, Daniel. Natur & Kultur 2007
- Social Intelligens.** Goleman, Daniel. W & W 2007
- Stallbackskultur och arbete i svensk travsport 1930-2003.** Greiff, Mats. Ett projekt i vardande. 2004
- Svensk Politik.** Petersson, Olof. Norstedts juridik 2007.
- Travet.** Fransson, Mats (red). Prisma 2007
- Tur eller otur.** Wiseman, R. W&W 2003
- Turbulensens tid.** Greenspan, Alan. Ekerlids 2007
- Ungas framtidsvägar.** Olofsson, Jonas och Thoursie Anna, red. Agoras årsbok 2006
- Urban recreation.** Barsky, Akay och Peter. Dokument Förlag 2006
- Valfrihetens tyranni.** Schwartz, Barry. Prisma 2004.
- Vilken framtid vill du ha, Svensson?** Ivarsson, Margareta. Förlaget Futurum 1998
- Vill ha mer - om barn, tid och konsumtion.** Bjärvall, Susanne. Ordfront 2005
- Vägen till hälsa.** Doctare, Christina. Natur & Kultur 2007

• Internet

<http://chalmersnyheter.chalmers.se>
<http://di.se>
<http://forska.vr.se>
<http://hastcentrum.slu.se>
<http://hippocampus.slu.se>
<http://hästpolitik.se>
<http://news.bbc.co.uk>
<http://svt.se>
<http://www.alltomhastar.se>
<http://www.arbetsblad.se>
<http://www.arbetsmiljoupplysningen.se>
<http://www.asvh.se>
<http://www.asvh.se>
<http://www.atg.se>
<http://www.atg.se>
<http://www.aventyrssport.com>
<http://www.blodbanken.nu>
<http://www.bollerup.se>
<http://www.bukefalos.com>
<http://www.businessweek.com>
<http://www.bys.nu>
<http://www.chef.se>
<http://www.cifs.dk>
<http://www.dalarnastidningar.se>
<http://www.e24.se>
<http://www.epiwebb.se>
<http://www.eriksgata.se>
<http://www.esbri.se>
<http://www.eurohorse.se>
<http://www.eurosport.se>
<http://www.eu-upplysningen.se>
<http://www.foretagarna.se>
<http://www.formas.se>
<http://www.forskning.se>
<http://www.framtidenstravsport.nu>
<http://www.framtidsbygget.se>
<http://www.framtidsstudier.se>
<http://www.frodingehastekoby.se>
<http://www.galoppsport.se>
<http://www.gronajobb.se>
<http://www.hastagaren.se>
<http://www.hastagaren.se/>
<http://www.hastenipolitiken.nu>
<http://www.hasteniskane.se>
<http://www.hastfolk.se>
<http://www.hasthalland.se>
<http://www.hastlandet.se>
<http://www.hastpoolen.se>
<http://www.hestenettet.dk>
<http://www.highchaparral.se>

<http://www.hipp.slu.se>
<http://www.hippson.se>
<http://www.horseconnexion.org>
<http://www.horselink.se>
<http://www.horsetalk.co.nz>
<http://www.howrse.com>
<http://www.hovtramp.se>
<http://www.hovtramp.se>
<http://www.hyn.se>
<http://www.icelandichorse.se>
<http://www.idg.se>
<http://www.inatur.se>
<http://www.kairosfuture.com>
<http://www.ksla.se>
<http://www.ledarna.se>
<http://www.lrf.se>
<http://www.nationalgeographic.com>
<http://www.naturesbasta.se>
<http://www.naturvardsverket.se>
<http://www.ne.se>
<http://www.nephila.se/blog>
<http://www.netmap.ikf.se>
<http://www.nshorse.se>
<http://www.nutek.se>
<http://www.prevent.se>
<http://www.regeringen.se>
<http://www.ridning.se>
<http://www.ridresor.com>
<http://www.ridsport.se>
<http://www.ridtravare.com>
<http://www.ridupplevelser.com>
<http://www.riksdagen.se>
<http://www.rro.se/>
<http://www.sciencedaily.com>
<http://www.shapingtomorrow.com>
<http://www.skogforsk.se>
<http://www.skogshasten.com>
<http://www.slu.se>
<http://www.srha.nu>
<http://www.stallet.se>
<http://www.svd.se>
<http://www.svf.se>
<http://www.svehast.se>
<http://www.svenskidrott.se/karma>
<http://www.travnet.se>
<http://www.travronden.se>
<http://www.travsport.se>
<http://www.trender.net>
<http://www.trendwatching.com>
<http://www.turkartan.se>
<http://www.ungdomstrav.nu>

<http://www.unggalopp.nu>
<http://www.unwto.org>
<http://www.uppsatser.se>
<http://www.vasterbotten.net>
<http://www.vasthast.se>
<http://www.vv.se>
<http://www.vellinge.se>
<http://www.wellnet.se>
<http://www.western-ridning.com>
<http://www.worldvaluessurvey.org>
<http://www.wras.se>
<http://www.vt.se>
<http://www.forskning.se>

• Exempel på websidor

En mängd andra sidor har också använts. Alla nedanstående websidor fanns tillgängliga 2008-03-27

Akut brist på hovslagare

http://www.svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=33686&a=970593&lid=puff_970593&lpos=bild

Allt fler vill ha ekologisk mat

http://www.nwt.se/ArticlePages/200711/18/20071118184035_263/20071118184035_263.dbp.asp?Action=ArticleTip&id=20071118184035_263.dbp

Barockridning - bildspel

<http://archive.corren.se/archive/2004/5/17/1rlcvyl94e3rl87.xml?image-number=9>

Björn sprang mot ridande tjejer

<http://www.pitea.tidningen.se/artikel.asp?artid=81208&cat=13&pageIndex=0&arkiv=False>

Bränn kalorier med höstens hetaste träningstrend

<http://www.salongk.se/article.aspx?articleID=3347&categID=162>

Byggstaket ska skydda hästarna

<http://hd.se/angelholm/2007/11/08/byggstaket-ska-skydda-haestarna/>

Bättre djurskydd – mindre krångel

<http://statsradsberedningen.regeringen.se/sb/d/9734/a/92540>

Camarguehästen den perfekta naturvårdaren

<http://www.kristianstads-bladet.se/article/20070924/KRISTIANSTAD/70924078/1351/RSS>

Dags för en folklig ridsport

<http://www.gt.se/ledare/1.841091/dags-for-en-folklig-ridsport>

De erövrar världen med spel för småtjejer

<http://www.gd.se/Article.jsp?article=125916>

De har hästar på schemat

<http://www.dalarnastidningar.se/nyheter/borlange/article237744.ece>

De ordnade utbildning till foderkunderna

<http://www.ja.se/nyheter/skrivutnyhet.asp?nyhetID=8859>

Debatt: Intressentmodellen – en värld full av tolkningar och missförstånd

http://www.ethos.se/se/Tidningsnummer/Nr_3_2003/46-47_debatt/

Demonstranterna: Hästägaren en slavdrivare

<http://www.vlt.se/artikelmall.asp?version=669896>

Det här tycker svenskarna är högstatus

<http://dinapengar.se/Avdelningar/Artikel.asp?ArticleID=2007%5c12%5c08%5c15599>

Djurskyddstillsynen hinns inte med

<http://www.sr.se/sormland/nyheter/artikel.asp?artikel=1462985>

Downshifta för ett bättre liv

http://www.chef.se/dynamisk/index.php/ur_chef/senaste_numret_details/downshifting/186143.html

Drömboende med hästen i centrum

http://www2.unt.se/avd/1,1786,MC=52-AV_ID=645125,00.html

Egen ridhäst – en förstärkning av psykiatri

http://www.ltz.se/artikel_standard.php?id=451640&avdelning_1=101&avdelning_2=142

Ekodagar om häst och turism

<http://www.helagotland.se/nyheter/artikel.aspx?articleid=1243318>

En egen häst är drömmen...

http://www.nyan.ax/familjen/index.pbs?news_id=27972&news_instance=149

En skitsak att hålla värmen på travet

http://www.ostran.se/nyheter/kalmar/en_skitsak_att_haalla_vaermen_paa_travet

En ångestfylld dag i stallet

[http://www.smp.se/ung/kronikor_ung/en-angestfylld-dag-i-stallet\(306558\).gm](http://www.smp.se/ung/kronikor_ung/en-angestfylld-dag-i-stallet(306558).gm)

Ersättning för skadade får men inte för hästar

<http://www.sr.se/jonkoping/nyheter/artikel.asp?artikel=1648213>

Fabrik för champinjonsubstrat kan hamna i Uppland

http://www2.unt.se/printartikel/1,4483,MC=3-AV_ID=671391-SC_ID=223,00.html

FAO varnar för nya djursjukdomar

<http://www.lantbruk.com/Article.jsp?article=34730>

Flyktingar i får ridterapi

<http://www.sr.se/vasterbotten/nyheter/artikel.asp?artikel=1670167>

Folkhemshästen – en unik feministisk succé

<http://www.aftonbladet.se/ledare/ledarkronika/lenaaskling/article1482115.ab>

Fruktar allvarlig olycka

<http://www.kuriren.nu/nyheter/artikel.aspx?articleid=2566144>

• Frågor och svar om hästjuridik

<http://www.aftonbladet.se/sport/ridsport/juridik/index.html>

Fullsatt möte om ridning i Laröd

<http://hd.se/helsingborg/2007/10/02/fullsatt-moete-om-ridning-i-larod/>

Fölster visar vägen mot framtidens Sverige

<http://www.svensktnaringsliv.se/fragor/almedalen/article33326.ece>

Generation C

<http://www.aftonbladet.se/kvinna/article849484.ab>

Goop vill höja pensionsåldern

<http://www.aftonbladet.se/trav365/article1257242.ab>

Hamburgerhaket som serverar häst

<http://www.aftonbladet.se/matvin/article1254935.ab>

Helt skruvat att locka in sina barn i ponnyträsket?

<http://www.trelleborgsallehanda.se/article/20071124/FAMILJEN/711240028/1736>

Hälsotrenden har nått våra husdjur

<http://hd.se/mer/2007/11/24/haelsokost-foer-hundar-och-katter/>

Här har familjen Waaler hittat lugnet

http://www.blt.se/article/993583_104-0-0-0

Här är alla svar

<http://www.linema.com/hararallasvar.htm>

Häst i stan - glädje och problem

http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=22620&a=1010527&lid=senasteNytt_275211&lpos=rubrik_1010527

Hästar kan bli framtidsbransch för ön

<http://www.helagotland.se/nyheter/artikel.aspx?articleid=2541579>

Hästarna gav byn en framtid

<http://www.aftonbladet.se/ledare/ledarkronika/lenaaskling/article221986.ab>

Hästdagar i Uppsala

<http://www.sr.se/uppland/nyheter/artikel.asp?artikel=1646310>

Hästen en brygga mellan stad och land

http://www.ekuriren.se/hermes/article/EK_19991220_18_1_7.html

Hästen i samhällsplaneringen

<http://www.ac.komforb.se/komforb/H%E4sten%20i%20samh%E4llsplaneringen.pdf>

Hästens resa på Galleri Hippo

<http://www.hippson.se/cldoc/18363.htm>

Hästfolket får högre lön

<http://www.vlt.se/artikelmall.asp?version=679003>

Hästgårdar får kraftiga böter

<http://www.sr.se/halland/nyheter/artikel.asp?artikel=1667967>

Hästgödsel med 50% vattenhalt kan eldas

<http://www.ja.se/nyheter/visanyhet.asp?nyhetID=8730>

Hästintresse är ett måste

http://www.dagbladet.nu/artikel.php?id=362222&avdelning_1=105&avdelning_2=33

Hästmiljonerna bra smörjmedel för branschen

<http://www.atl.nu/Article.jsp?article=37740>

Hästnäringen lika stor som hotellbranschen

<http://www.hastmagazinet.com/newsItem.aspx?id=20796&a=Hästnäringen%20lika%20stor%20som%20hotellbranschen>

Hästnäringen pressar partierna

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=552538>

Hästolycka anmäls till Arbetsmiljöverket

<http://www.hallandsposten.se/artikel.asp?oid=269136>

Häströrelsen växer så det knakar

http://www.nwt.se/ArticlePages/200709/18/20070918133002_493/20070918133002_493.dbp.asp

Hästkötår-kurs för vuxna

<http://www.kristianstadsbladet.se/article/20071123/KRISTIANSTAD/711230046/1018>

Hästsporsring till nytta för alla

<http://www.nt.se/soderkoping/artikel.aspx?articleid=2573410>

Hästrångt på norra delen

http://www.nwt.se/ArticlePages/200709/27/20070927113226_293/20070927113226_293.dbp.asp

Höstdbudgeten: Kommunal djurskyddskontroll

avskaffas <http://www.hastmagazinet.com/newsItem.aspx?id=18699&a=Höstdbudgeten:%20Kommunal%20djurskyddskontroll%20avskaffas>

I stallet utvecklas de rätta ledaregenskaperna

<http://www.ledarna.se/portal/news.nsf/news/EFDC38D288BE36B4C12573930045C50A?OpenDocument&count=5>

Importer tar över på svenska ridskolor

<http://www.tidningenridsport.se/default.asp?articleid=385094&ArticleStateId=2>

Inga löften om bättre ridvägar

[http://www.smp.se/nyheter/alvesta/inga-loften-om-battre-ridvagor\(319530\).gm](http://www.smp.se/nyheter/alvesta/inga-loften-om-battre-ridvagor(319530).gm)

Inte tillåtet att ha häst på tomten

<http://www.tidningenridsport.se/default.asp?CategoryID=7629&ArticleID=382000&ArticleOutputTemplateID=560&ArticleStateID=2&ClientID=>

Intressentmodell för intranet

<http://hem.passagen.se/fgusv94/intressentmodell.html>

Invandrarungdomar på hästryggen

<http://allehanda.se/avdelning/harnosand/14704>

Jag blir galen på allt köp, köp, köp...

<http://www.aftonbladet.se/foraldrar/article1183385.ab>

Jag känner mig rättslös

<http://www.aftonbladet.se/debatt/article864305.ab>

Jag skäms som ryttare!

http://www.arbetsbladet.se/opinion_article.php?id=579353&avdelning_1=103&avdelning_2=123&variabel=FRIVinj.gif

Jessicas hopphäst blev skrämmd och fick avlivas

<http://www.dalademokraten.se/Nyheter/Dalarna/2007/10/27/Jessicas-hoppast-blev-skramd-och-fick-avlivas/>

Jim Frick pratar gärna politik

<http://solvalla.se/nyheter/article.php?artid=2652>

Jobbet och hästarna tar all tid

http://www.ekuriren.se/ekuriren/standard_artikel.php?id=602377

Jordbruksministern vill ha fler hästar nära tätorter

<http://www.sr.se/sjuharad/nyheter/artikel.asp?artikel=1390556>

Josefins dosa visar exakt hur mycket hästen haltar

<http://www.metro.se/se/article/2007/10/16/13/125448/index.xml>

Jubilerande klubb satsar på hästsportens bredd

<http://www.na.se/artikel.asp?intId=1248556>

Kan sätta sig på psyket

<http://www.aftonbladet.se/trav365/article1715388.ab>

Klimatförändringen och naturbaserad turism

http://www.miun.se/mhtemplates/MHNewsPage_28273.aspx

Knatteridning - nytt för i år i Bräcke

<http://www.op.se/parser.php?level1=155&level2=695&id=822672>

Konferens om ridskolor

<http://www.hastmagazinet.com/newsItem.aspx?id=19584&a=Konferens%20om%20ridskolor>

Konkurrenskraft i en globaliserad ekonomi

<http://www.hb.se/nyheter/default.asp?dnr=2294>

Kraftsamling på hästryggen i Skellefteå

<http://www.vll.se/default.aspx?id=29470>

Kungälv kommun 10 år av diskriminering av ridsporten?

<http://www.kongelf-forlag.se/>

Kvalitetsutveckling häst i Sörmland

<http://www.d.lst.se/d/amnen/djurhalsa/hast/kvalhast.htm>

Könshierarkierna tydliga inom trav och galopp

<http://www.sk.d.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20070913/DAGENSTIDNING/709130003>

Köp häst med Adam och Gry

<http://www.aftonbladet.se/trav365/article1277601.ab>

Lantbruks-Sverige

<http://www.lantm.lth.se/fileadmin/fastighetsvetenskap/utbildning/fastighetsteknik/Lantbrukssverige2007.pdf>

Liten häst ska bli stor

<http://www.atl.nu/Article.jsp?article=42515&a=Liten%20h%E4st%20ska%20bli%20stor>

Livsfarliga trafiksituationer för ryttare

<http://www.ljusnan.se/article.jsp?article=14474>

Livskraftigt hästföretagande 2007

<http://www.sjv.se/amnesomraden/stodtillandsbygden/satsningarpalandsbygden/livskraftigthastforetagande2007.4.313fdc3e116c968a3008000434.html>

Livskraftigt hästföretagande

<http://www.sjv.se/amnesomraden/stodtillandsbygden/satsningarpalandsbygden/livskraftigthastforetagande.4.698b7bdc117c966731880001192.html>

Lämnar in proffslicensen

http://www.svd.se/sportspel/speltipstrav/nyheter/artikel_536503.svd

Management by horsemanship

<http://ekonominyheterna.se/va/magasin/2007/41/management-by-horsemanship/index.xml>

Maria rider western

http://www.bl.se/article/992556_102-145-0-0

Markägare vill ha riktlinjer för ridning

http://www2.unt.se/avd/1,1786,MC=70-AV_ID=618151,00.html

Miljoner till hästnäring

<http://www.sr.se/norrboten/nyheter/artikel.asp?artikel=1667323>

Min ponny blev mördad

<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article1279577.ab>

Myndigheterna hängs ut genom oklara styrmedel

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=572&a=712669>

Nya EU-regler kan hota ridsporten

http://www2.unt.se/avd/1,1786,MC=4-AV_ID=649042,00.html

Nyttillskottet Saga – en häst för alla ryttare

http://www.ltz.se/artikel_standard.php?id=447968&avdelning_1=101&avdelning_2=107

Näringslivet på stallbacken

<http://www.tidningenridsport.se/default.asp?ArticleID=372974&CategoryID=7558&ArticleOutputTemplateID=560&ArticleStateID=2>

Nätverk nyckeln till framgång i karriären

http://www.kau.se/aktuellt/artikel.lasso?artikel_id=5573

Omstritt stall skymmer utsikt

http://www.olandsbladet.se/index.php?placid=&placid_text=3&id=6064

Online dressage prepares for championships

<http://www.horsetalk.co.nz/news/2007/10/140.shtml>

Oro bland ridklubbar efter tingsrättsdom

<http://gamla.hd.se/inrikes/2007/05/04/oro-bland-ridklubbar-efter>

Osmakligt att roa sig på djurens bekostnad

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/artikel_287917.svd

Pilotutbildningar kan flyttas

<http://www.kuriren.nu/nyheter/senastenytt/artikel.aspx?articleid=3399277>

Poliser okunniga om djurhantering

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=147&a=716497&rss=2216>

På hästryggen blev Bo av med krämporna

http://www.ekuriren.se/ekuriren/standard_artikel.php?id=599199&avdelning_1=108&avdelning_2=315&t=3562769591

Rallyt – en bra affär för travbanan

http://www.nwt.se/ArticlePages/200802/05/20080205102223_247/20080205102223_247.dbp.asp

Rapshalm nytt strö till hästar

<http://www.atl.nu/Article.jsp?article=43397>

Riddare tävlade på tinget

<http://www.dalademokraten.se/Nyheter/Borlange/2007/10/01/Riddare-tavlade-pa-tinget/>

Ridklubb lurad av hästskojarare

<http://www.tidningenridsport.se/default.asp?ArticleID=378680&CategoryID=7558&ArticleOutputTemplateID=560&ArticleStateID=2>

Ridklubben har ansträngd ekonomi

<http://www.dalademokraten.se/Nyheter/Sater/2007/09/19/26963/>

Ridsport är en rikemanshobby

<http://www.gt.se/ledare/1.831471/ridsport-ar-en-rike-manshobby>

Ridsporten kräver bättre villkor

http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=33919&a=971475&lid=senasteNytt_3

Risken för vanvård av häst ökar

<http://www.vk.se/Article.jsp?article=147918>

Samarbete om hästsjukvård

<http://www.atl.nu/Article.jsp?article=43034&a=Samarbete%20om%20h%E4stsjukv%E5rd>

Satsar på avel och uppfödning

http://www.vt.se/%5CGEN_Utmatningkultur.asp?CategoryID=442&ArticleID=1649912&ArticleOutputTemplateID=70&ArticleStateID=2

Scenario Planning

<http://www.weforum.org/en/initiatives/Scenarios/index.htm>

Skadestånd till hästägare som nekades avelstillstånd

http://www.nwt.se/ArticlePages/200710/19/20071019194000_967/20071019194000_967.dbp.asp

Stora starka mästerskap Ett hästjobb

<http://www.nsd.se/artikel.aspx?artid=74818&cat=1&pageIndex=0&arkiv=False>

Succé för ny ridstöver

<http://www.atl.nu/Article.jsp?article=42567&a=Succ%E9%20f%E6r%20ny%20ridst%E6vel>

Svartjobb eller bidragsfusk värst?

<http://www.helagotland.se/ledare/artikel.aspx?articleid=2530014>

Svensk massflykt från ansvar

http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/samhalle/artikel_1021117.svd

Svensk succé i International Media Award

<http://www.newsdesk.se/view/pressrelease/svensk-succ-e-i-international-media-award-178694>

Svenskar mest vetenskapsintresserade i EU

<http://www.forskning.se/pressmeddelanden/pressmeddelanden/svenskarmestvetenskapsintresseradeieu.5.28a27d5b116df28e57880001089.html>

Svensken drömmer om ett liv på landet

<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?d=2715&a=712655>

Säker Hästverksamhet

<http://www.agria.se/agria/index.nsf/LinkFrameSet?ReadForm&url=/agria/text.nsf/id/2575>

Tjänstehäst i stället för bil?

http://www.nwt.se/ArticlePages/200708/27/20070827065001_620/20070827065001_620.dbp.asp

Travet sysselsätter 200 personer

http://www.st.nu/nyheter/arbete.php?action=visa_artikel&id=691635

Travet är en därmagnet

<http://www.aftonbladet.se/trav365/nybrink/article908665.ab>

Trec – för både häst och ryttare

<http://www.op.se/parser.php?level1=2&level2=6&id=825284>

Tuff miljö ger tuffa tjejer

<http://www.kuriren.nu/nyheter/artikel.aspx?articleid=1814090>

Tungt kriminella till häst i det fria

<http://sydsvenskan.se/skane/article267948.ece>

Upplev Tunisien från hästryggen

<http://www.pirab.se/MIMA/standard/getPIRWebb.asp?x=A345164A>

"Vad menar ATG:s vice vd med ""ett fåtal""?

<http://www.travnet.se/www/public/webb/default.asp?menuID=1&dayID=6&banID=03&infoID=32387&infoTyp=nyhet>

Vad är Akademisk Ridkonst?

<http://hem.passagen.se/carlskrona-afr/info.htm>

Var ska ridvägarna i Virsbo ligga?

<http://www.vlt.se/artikelmall.asp?version=686861>
Vass påle på förbjuden ridstig <http://www.hallands-posten.se/artikel.asp?oid=260813>

Veterinärer kräver en ny lag

<http://www.tidningenridsport.se/default.asp?ArticleID=381810&CategoryID=7558&ArticleOutputTemplateID=560&ArticleStateID=2>

Veterinärer samman mot föråldrat djurskydd

http://www.travnet.se/TravnetCore/?coreUrl=http%3A%2F%2Fwww.travnet.se%2Fwww%2Fpublic%2Fwebb%2Fdefault.asp%3FmenuID_equals__and_infoID_equals_33512_and_infoTyp_equals_nyhet

Vi bor i naturen – eller?

<http://www.friluftsforskning.se/download/18.76e8b1c6112f078db498000161556/071122+Vi+bor+i+naturen>

Vi är näst störst!

<http://www.ridsport.se/mediaguide/fakta/m1fakta.htm>

Voltige är svårare än hockey

<http://www.tidningenridsport.se/default.asp?ArticleID=381449&CategoryID=7558&ArticleOutputTemplateID=560&ArticleStateID=2>

Öppet hus för blivande ryttare

<http://www.kuriren.nu/nyheter/artikel.aspx?articleid=2850872>

Övningar på hästryggen för blivande ridterapeuter

<http://op.se/parser.php?level1=159&level2=707&id=848149>

Foto: Elisabeth Falkhaven

OVR

